

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Gazi Büstü Maçı: Atatürk Adına Düzenlenen İlk Futbol Müsabakası (31 Ağustos 1928)

The Gazi Bust Match: The First Football Match Organized in the Name of Atatürk
(August 31, 1928)

Seda Bayındır Uluskan¹

¹ Millî Savunma Üniversitesi, Hava Harp Okulu Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul, Türkiye

Öz

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, havacılıkla sporu birleştirmeyi başaran Türk Tayyare Cemiyeti tarafından sayısız etkinlik düzenlendi. Bunlar arasında özellikle Atatürk adına tertip edilen yarışmalar ve futbol maçları her zaman ayrı bir öneme sahip oldu. Onun ismiyle organize edilen yarışmaların en eskileri 1927'den bu yana yapılagelen at koşusu (Gazi Koşusu) ile birincisi 1936'da Ankara'da gerçekleştirilen atletizm koşusu (Atatürk Koşusu) idi. Futbolda ise Atatürk adına tertip edilen maçlardan ilki, 1928'in Ağustos'unda Atatürk'ün izniyle Türk Tayyare Cemiyeti tarafından düzenlenen Gazi Büstü Maçı'ydı. Fenerbahçe ile Galatasaray takımları arasında oynanan bu maçın en önemli özelliği, Atatürk hayatta iken adına düzenlenen ilk futbol maçı olması ve galibine de İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica'nın yaptığı Atatürk Büstü'nün ilk kez ödül olarak verilmesiydi. Cemiyet menfaatine 31 Ağustos'ta oynanan Gazi Büstü Maçı'nı Galatasaray kazandı. Maç, ülkede büyük bir heyecan yaratırken cemiyete de iyi bir hasılat getirdi. Bu makalenin amacı, Atatürk'ün sağlığında adına düzenlenen ilk futbol maçının tertiplenme nedenini ve sonuçlarını araştırmaktır. Atatürk büstlerinin ödül olarak verildiği diğer etkinliklerden örnekler vererek bu faaliyetlerin başta futbol olmak üzere spor dünyasında yarattığı etkiyi ortaya koyabilmektir. Sporla sanatı buluşturan Gazi Büstü Maçı'nın ele alındığı bu makalede arşiv belgeleri, dönem basını ve konuyla ilgili literatür, tarama ve doküman inceleme yöntemine başvurularak incelenmiştir.

Abstract

During the Early Republican Period, numerous events were organized by the Turkish Aviation Society, which successfully integrated aviation and sports. Among these, the competitions and football matches organized specifically in the name of Atatürk always held distinct importance. The oldest of the competitions organized under his name were the horse race (Gazi Race), held since 1927, and the athletics race (Atatürk Race), the first of which took place in Ankara in 1936. In football, the first match organized in Atatürk's name was the Gazi Bust Match, arranged by the Turkish Aviation Society with Atatürk's permission in August 1928. The most significant feature of this match, played between the Fenerbahçe and Galatasaray teams, was that it was the first football match organized in his name during Atatürk's lifetime, and the Atatürk Bust, crafted by the Italian sculptor Pietro Canonica, was awarded to the victor for the very first time. Galatasaray won the Gazi Bust Match, which was played on August 31 for the benefit of the society. While the match generated profound excitement across the country, it also yielded substantial revenue for the society. The purpose of this article is to investigate the rationale behind organizing the first football match held in Atatürk's name during his lifetime and its subsequent outcomes. It also aims to demonstrate the impact of these activities on the sports world, primarily football, by providing examples from other events where Atatürk busts were presented as awards. In this article, which addresses the Gazi Bust Match that unified sports and art, archival documents, the contemporary press, and relevant literature were examined through scanning and document analysis methods.

Atıf | Citation: Bayındır Uluskan, Seda. "The Gazi Bust Match: The First Football Match Organized in the Name of Atatürk (August 31, 1928)." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies* 49 (2026): 67–94. <https://doi.org/10.26650/YTA2026-1812027>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2026. Bayındır Uluskan, S.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Seda Bayındır Uluskan sedauluskan@gmail.com

**Anahtar
Kelimeler**

Türk Tayyare Cemiyeti • Gazi Büstü Maçı • Pietro Canonica • Galatasaray • Atatürk Kupası.

Keywords

Turkish Aviation Society • Gazi Bust Match • Pietro Canonica • Galatasaray • Atatürk Cup

Extended Summary

During the Early Republican Period, the Turkish Aviation Society, which successfully integrated aviation and sports, organized numerous events. Among these, competitions and football matches organized in the name of Atatürk have always held a special significance. The oldest competitions in Turkish sports organized in Atatürk's name are the Gazi Race, a horse race held since June 10, 1927, and the Atatürk Race, an athletics event first held in Ankara on December 27, 1936. In addition to these two historic events in Turkish athletics and horse racing, several football matches in Türkiye have also been organized in Atatürk's name. The first of these was the Gazi Bust Match, organized by the Turkish Aviation Society with Atatürk's permission in August 1928. The second round of these matches was played in Ankara in March and April 1930, with the participation of clubs from the Ankara League. Following this, numerous matches under the same name, some in the form of tournaments, were held in various Anatolian cities.

The rationale behind organizing the Gazi Bust Match stemmed from the disappointing results achieved by Turkish athletes in all events at the Summer Olympics held in Amsterdam between May 17 and August 12, 1928, culminating in the Turkish National Football Team's severe 7-1 defeat to Egypt. This heavy defeat, particularly the match against Egypt, not only prompted newspapers to question the reasons behind the poor performance and hold individuals accountable, but also resulted in low morale, a profound decline in public interest in football matches, and empty stadiums. The Turkish Aviation Society was among the first organizations to take action against this pervasive negative atmosphere. The solution devised by the society's officials to revitalize the stagnant football activity, encourage the clubs, and rekindle public interest in the sport was to organize a special match between Fenerbahçe and Galatasaray, two of the country's oldest and most formidable clubs. This match was highly significant not only because it was the first football match organized in his name during Atatürk's lifetime, but also because, for the very first time, the winner would receive a bust of Atatürk meticulously crafted by the renowned Italian sculptor Pietro Canonica.

The details of the competition, referred to by the press interchangeably as the Gazi Bust Match or the Gazi Cup, were finalized on July 9. Following negotiations between the team representatives and Hasan Fehmi Bey, the Istanbul Branch Manager of the society, it was decided that the match would be played at Taksim Stadium on Friday, August 10, 1928, at 5:00 p.m. After all the preparations, decisions, and precautions were completed, the eagerly awaited match commenced on the scheduled date and time. However, the 3-3 draw necessitated the scheduling of a rematch at the end of August.

The second match between Fenerbahçe and Galatasaray, organized with Atatürk's permission to benefit the Turkish Aviation Society, was played at Taksim Stadium on August 31, 1928. The match between the two great rivals concluded in a decisive 4-0 victory for Galatasaray. Consequently, the Galatasaray Football Team won the grand trophy. At the conclusion of the match, in accordance with the previously announced program, the bust of Atatürk crafted by Pietro Canonica was presented to Galatasaray, the Istanbul champions, in a special ceremony. The presentation of Atatürk busts as trophies in sports events became a prevalent practice throughout the 1930s and into the early 1940s. Gazi busts of various dimensions, awarded as trophies, served as a profound source of motivation for teams and athletes, inspiring them to secure this highly symbolic prize for their respective club museums.

Since its establishment in 1925, the Turkish Aviation Society successfully integrated aviation and sports, hosting numerous competitions and tournaments over the years. Through these events, the society managed to simultaneously promote its initiatives and draw public attention to both aviation and sports. Furthermore, the profound prestige of the prize played a pivotal role in stimulating and exciting the teams and their communities. This match, organized for the benefit of the Turkish Aviation Society, not only filled the stadium and generated substantial revenue due to the fierce competition but also injected color and vibrancy into the sports world.

The purpose of this article is to demonstrate the profound impact of the competitions and cups organized in Atatürk's name in 1928 and beyond on the world of sports, particularly football, and on daily life, while highlighting the deep importance Atatürk placed on sports and the arts. In this article, which focuses on the Gazi Bust Match that seamlessly

united sports and art, archival documents, period press reports, and relevant literature were meticulously examined employing scanning and document analysis methods.

Giriş

Sporu sosyal politikaların bir parçası olarak gören Cumhuriyet yönetimi 1920'li yılların başından itibaren bu konuda ciddi politikalar üretti. Gençliğin idman sayesinde zihnen ve bedenen gelişerek vatana daha iyi hizmet edebileceği düşüncesiyle okullarda beden terbiyesi derslerinin niteliği artırıldı; yurt dışına öğrenciler gönderilerek önemli spor adamları ülkeye davet edildi. Bu süreçte teşkilatlanmaya da büyük önem verildi. Futboldan atletizme, bisikletten eskrima kadar hemen her dalın federasyonu ile Türkiye'nin ilk merkezî spor teşkilatı olan *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı* (TİCİ) kuruldu. 1922 yılında tüzel kişilik kazanan, merkez ve taşra olmak üzere iki birimden müteşekkil bir teşkilat yapısına sahip TİCİ'nin yerine getirmekle mükellef olduğu vazifelerin başında, "*Spora ait idarî ve fennî nizamnameleri neşretmek; Amatörlüğünü teşvik ve himaye etmek; İdman mahallerinin tanzim ve teksirini temin etmek; Faydalı neşriyat yapmak; Uluslararası müsabakalarda Türk sporculuğunu temsil etmek; Umumi müsabakaları tertip, birincileri tayin, rekorları tespit etmek; Spor mükâfat ve şahadetnameleri vermek*" gelmekteydi.¹ Ülke genelinde kısa sürede örgütlenen ve 1936 yılında "Türk Spor Kurumu" adını alan TİCİ, sporla ilgili talimatname ve nizamnameler düzenlemenin yanı sıra futbol şampiyonaları başta olmak üzere çeşitli organizasyonlara da öncülük etti.²

TİCİ'nin faaliyetlerinin yanında, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın himayesi ve İsmet Paşa'nın fahri başkanlığında 16 Şubat 1925 tarihinde Ankara'da kurulan Türk Tayyare Cemiyeti de vatandaşlara havacılığın askerî, iktisadi, içtimai ve siyasi önemini anlatmak, gençleri sivil ve askerî havacılığa özendirmek, bağış kampanyaları düzenlemek, bayramlarda etkinlik ve eğlenceler tertip etmenin³ yanı sıra Türk havacılığını geliştirmek amacıyla sportif etkinlik, yarışma ve turnuvalar düzenledi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, *Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı* ve havacılık ile sporu birleştirmeyi başaran *Türk Tayyare Cemiyeti* başta olmak üzere diğer kurumlar tarafından da sayısız spor faaliyeti tertip edildi.⁴ Bunlar arasında, özellikle Atatürk adına düzenlenen yarışmalar ve futbol maçları her zaman ayrı bir yere ve öneme sahip oldu. Türk sporunda "Atatürk" adına düzenlenmiş yarışmaların en eskileri, 10 Haziran 1927'den bu yana yapılagelen "Gazi Koşusu"⁵ isimli at yarışı ile ilki 27 Aralık 1936 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen "Atatürk Koşusu" idi.⁶ Türk atletizminin ve at yarışlarının en eski bu iki organizasyonun özelliği, Atatürk'ün izniyle onun adına yapılıyor olması ve ölümünden bu yana da kesintisiz sürmesiydi.

Atatürk adına tertip edilen organizasyonlar arasında futbol maçları da bulunuyordu. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Türk futbolunda onun adına düzenlenmiş pek çok büst maçı ile dört kupa maçı vardı. Büst maçları Atatürk'ün sağlığında, kupa maçları ise ölümünden sonra oynanmıştı. 1935 yılında "Türk Hava Kurumu" adını alan Türk Tayyare Cemiyeti tarafından *Gazi Büstü* adıyla tertip edilen maçların ilki 1928'in Ağustos

¹Harun Özmeden, *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlarındaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 55-57.

²Bunun önemli örneklerinden biri için bkz.: Seda Bayındır Uluskan, "Türkiye'nin İlk Futbol Şampiyonası ve Şampiyonu Harbiye Mektebi (1924)", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Spor Kongresi 24-27 Nisan 2024, Bildiriler Kitabı*, Ed.: Nejla Günay, TTK, Ankara, 2025, s. 559-594.

³*Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi*, Ankara, 1341, s. 1.

⁴Bunlardan biri de Türk Tayyare Cemiyeti'nin halkın futbola duyduğu ilgiden yola çıkarak düzenlediği *Tayyare Kupası* maçları idi. 1935 yılında başlatılan bu girişim ile turnuvarın yurt geneline yayılması ve cemiyet yararına gelir elde edilmesi amaçlanmıştı. Detaylı bilgi için bkz.: Emin Kurt, "Futbol ve Havacılığı Birleştiren Girişim: Tayyare Kupası", *History Studies*, Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim, 2023, s. 43-62.

⁵Gazi Koşusu, önde gelen devlet adamlarının, askerlerin, eşraftan bazı kimselerin genç atçılara örnek olmasını isteyen Atatürk'ün izniyle ilk kez 10 Haziran 1927'de Ankara'da, 1978 yılından bu yana da İstanbul Veli Efendi Hipodromu'nda gerçekleştirilen bir at yarışmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Azize Aktaş Yasa, "Gazi Koşusu", (Çevrimiçi), *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/476/Gazi-Ko%C5%9Fusu>, 22 Haziran 2025.

⁶Atatürk Koşusu, ilki Ankara Halkevi öncülüğünde ve Atatürk'ün izni alınarak Paşa'nın Ankara'ya geldiği günün anısına 27 Aralık günü gerçekleştirilen, "Atatürk'ün Ankara'ya geldiğinde arabasından indiği Dikmen Keklikpınarı mevkiinden başlayıp, Ulus Vilayet Konağı önünde sona" eren ve günümüze dek uzanan geleneksel bir sokak koşusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fatma Çalik Orhun, "Atatürk Koşusu", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Çevrimiçi), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/803/Atat%C3%BCrk-Ko%C5%9Fusu>, 22 Haziran 2025.

ayında İstanbul'da Fenerbahçe ile Galatasaray takımları arasında, ikincisi de 1930'un Mart ve Nisan aylarında Ankara'da Ankara Lig kulüplerinin iştirakiyle oynandı. Bu tarihten sonra da Anadolu'nun farklı şehirlerinde aynı isimle, bazıları turnuva şeklinde olmak üzere çok sayıda maç tertip edildi. Kupa maçları ise 1955, 1964, 1998 ve 2000 yıllarında oynandı. 1955 Mayıs'ında yapılan ilk *Atatürk Kupası* maçı, İstanbul Üniversitesinin Beyazıt'taki merkez binası bahçesine dikilecek Atatürk Anıtı'nın yapımına katkı sağlamak amacıyla Türk Talebe Birliğinin öncülüğünde düzenlendi.⁷ Bu turnuvaya Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Adalet ve Vefa takımları katıldı. Ödül olarak anıtın dev bir maketinin verildiği maçlar 7-19 Mayıs 1955 tarihleri arasında İnönü Stadyumu'nda oynandı. Büyük ilgi uyandıran Atatürk Kupası maçları sonunda Adalet takımı birinci, Fenerbahçe ise ikinci oldu. İkinci Atatürk Kupası maçı 1964 yılında CHP tarafından tertip edildi. 2 Temmuz 1964 gecesi İnönü Stadyumu'nda yapılan maçta 1963-64 sezonunun Türkiye Ligi Şampiyonu Fenerbahçe ile Türkiye Kupası sahibi Galatasaray karşılaştı. Bu anlamlı kupanın sahibi, rakibini 3-1 yenmeyi başaran Fenerbahçe takımı oldu. Atatürk'ün ölümünün 60. yıl dönümüne (10 Kasım 1998) denk getirilen üçüncü Atatürk Kupası, 1998 Cumhurbaşkanlığı Kupası sahibi Beşiktaş ile aynı yılın Başbakanlık Kupası sahibi Fenerbahçe arasında oynandı. Fenerbahçe, Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda oynanan maçı 2-0 kazanarak kupayı almaya hak kazandı. 1 Kasım 2000 tarihinde oynanan son Atatürk Kupası maçında ise 1998-99 Türkiye 1. Futbol Ligi Şampiyonu ve Türkiye Kupası Şampiyonu Galatasaray ile Kupa ikincisi Beşiktaş karşı karşıya geldi. Tek maçlık bu organizasyonda, Galatasaray'ı 2-1 yenen Beşiktaş kupayı müzesine götüren takım oldu.⁸

Türk spor özellikle de futbol tarihi açısından önemli ayrıntıları ve pek çok ilki bünyesinde barındıran *Gazi Büstü Maçı*'nı doğrudan merkezine alan müstakil bir akademik çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Bu makalede, 1928 yılında Atatürk'ün izniyle Türk Tayyare Cemiyeti menfaatine düzenlenen, Fenerbahçe ile Galatasaray takımlarının karşılaştığı ve galibine ünlü İtalyan Heykeltıraş Pietro Canonica'nın yaptığı Atatürk Büstü'nün ilk defa ödül olarak verildiği maçın organize edilme nedeni ve detayları ele alınmıştır. Spor ile sanatı buluşturan *Gazi Büstü Maçı*'nın anlatıldığı çalışmanın amacı, Atatürk'ün sanata ve spora verdiği değer doğrultusunda, 1928 yılı ve sonrasında Atatürk adına düzenlenen yarışma ve kupaların başta futbol olmak üzere spor dünyasında yarattığı etkiyi ortaya koyabilmektir. Arşiv belgeleri, dönem basını ve konuyla ilgili literatürün tarama ve doküman inceleme yöntemiyle incelendiği makalede ilk olarak maçın organize edilme nedeni ve hazırlık süreci, ardından da maçın tüm detayları dönem basını ve dergilerine dayanılarak işlenmiştir. Üçüncü başlıkta Heykeltıraş Pietro Canonica'nın, maçın galibine kupa niyetine verilecek Atatürk Büstü ile diğer heykelleri yapım süreci arşiv belgeleri üzerinden değerlendirilmiş, son olarak da Atatürk büstlerinin ödül olarak verildiği bazı etkinliklerden örnekler verilmiştir.

1. Maçın Organize Edilme Nedeni ve Hazırlık Süreci

1927 yılında tertip edilen Gazi Koşusu'nun ardından yine Atatürk adına ve onun izniyle düzenlenen ikinci etkinlik 1928 yazında yapılan Gazi Büstü Maçı idi. Aslında tarihe *Gazi Büstü* (nadiren de *Gazi Kupası*) olarak geçen bu maçın, *1928 Yaz Olimpiyatları*'na dayanan ilginç bir öyküsü vardır. Açılış töreni 17 Mayıs 1928'de Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da yapılan ve 12 Ağustos 1928 tarihine kadar süren olimpiyatlara Türkiye atletizm, bisiklet, eskrim, güreş, halter ve futbol olmak üzere toplam altı dalda katılmıştı. Ancak Türk sporcuların tüm dallarda istenmeyen sonuçlar alarak yurda dönmesi, halkta büyük bir hayal kırıklığı

⁷Üniversitenin bahçesine yaptırılacak *Atatürk ve Türk Gençliği Anıtı* için proje yarışması 1952 yılında açıldı. Yarışmayı, heykeltıraşlar Yavuz Görey-Hakkı Atamulu ikilisine ait proje kazandı. 28 eser arasında birinci gelen bu heykelde yer alacak Türk kızını 1951'de Avrupa Güzellik Yarışması'nda birinci seçilen Günseli Başar'ın, Türk erkekini de 1953 Türkiye Vücut Geliştirme Şampiyonu olan Reşit Örer'in temsil etmesi kararlaştırıldı. Söz konusu anıt 19 Mayıs 1955 tarihinde törenle açıldı (Selçuk Mülayim, *Yüzyılın (1900-1999) Kültür ve Sanat Kronolojisi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 219).

⁸"Atatürk Kupasında Adalet Yerini Buldu", *Milliyet*, 20 Mayıs 1955, s. 8; *Galatasaray Tarihi-Avrupa Zaferleriyle Unutulmaz Yıldızlarıyla*, haz.: Bülent Tuncay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 269.

yarattı. Toplumu asıl müteessir eden gelişme ise şüphesiz “*uğruna lig iptal edilen, kamp tertip edilen, Prag’da hazırlık müsabakaları yaptırılan*” Türkiye Millî Futbol Takımının Amsterdam’da ilk turda karşılaştığı Mısır’a 7-1 yenilmesi idi.⁹ Macar futbol adamı Béla Tóth’un¹⁰ başında olduğu millî takımın, 28 Mayıs 1928 tarihinde yapılan maçta aldığı bu ağır mağlubiyet, sadece gazetelerin kötü neticenin nedenlerini ve mesullerini tartışmaya açmasına¹¹ değil, aynı zamanda moral bozukluğuna ve futbol maçlarına olan ilginin azalıp tribünlerin tenhalaşmasına da neden olmuştu.

Alınan ağır yenilgiler, sporcuların yorgun ve moralsiz oluşu, halka sirayet eden güven ve heyecan eksikliği; sonuç itibarıyla sporcuların bozulan maneviyatlarının, eski enerji ve güvenlerinin yeniden kazanılmasının gerekliliğini ortaya koyuyordu. Bu bağlamda ilk harekete geçen de basın oldu. *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazeteleri, Amsterdam Olimpiyatları nedeniyle İstanbul Ligi iptal edilince, hem memlekette futbol oynayamayan sporcuların idman yapması hem de eski heyecanın geri getirilmesi amacıyla birer turnuva düzenlediler. Bu şekilde, İstanbul’un “*kalburüstü birinci takımları*” arasında gerçekleşen “Cumhuriyet Gazetesi Kupası”, 27 Nisan 1928 tarihinde Beşiktaş-İstanbulspor maçıyla başlayıp 13 Temmuz 1928’de Harbiye-Vefa arasında yapılan final maçıyla son buldu. Kulüplerin üçüncü takımları arasında tertip edilen “Milliyet Gazetesi Kupası” da aynı şekilde 27 Nisan 1928 tarihinde başladı. Turnuva, takımların yaşı büyük oyuncularını oynatmalarına yapılan itirazlar ve sporcuların saha işgali gibi yaşanan tüm olumsuz gelişmelere rağmen Galatasaray ile Darüşşafaka arasında 20 Temmuz 1928 günü oynanan final maçıyla tamamlandı. *Cumhuriyet*’in kupasını Harbiye Futbol Takımı, *Milliyet*’inkini ise Galatasaray almaya hak kazandı.¹² Bu arada, *Milliyet* gazetesinin düzenlediği müsabakalar devam ederken tatsız bir gelişme yaşandı. 8 Haziran 1928 Cuma günü, hakem Saim Turgut yönetiminde oynanan Beşiktaş-Askeri Sanayi maçında Beşiktaşlı Adil’in karnına aldığı bir tekme yüzünden hayatını kaybetmesi, kamuoyunda sadece büyük bir üzüntü yaratıp herkesin tadını kaçırmakla kalmadı; beraberinde Türk futbolunun bir kez daha tartışılıp sorgulanmasına yol açtı.¹³

1928’in Haziran ayı başında ülkede oluşan negatif atmosfer, Türk Tayyare Cemiyetini de harekete geçirdi. Yaşananlara kayıtsız kalamayan Cemiyetin, halkın ilgisini tekrar futbola çekebilmek maksadıyla bulduğu formül, ülkenin en eski ve güçlü iki kulübü olan Fenerbahçe ve Galatasaray takımları arasında özel bir maç tertiplemek oldu. Bu karşılaşmayı değerli kılan ise maçın Cemiyet yararına tertiplenmesinin yanı sıra kazanana Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın bir büstünün armağan edilecek olmasıydı. Basından takip edildiği kadarıyla, bu projenin fikir babası ve hamisi dönemin Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı ve Rize Milletvekili Fuat [Bulca] Bey idi. Kendisi bu maç sadece teklif etmekle kalmadı; Cemiyetin İstanbul Şube Müdürü Hasan Fehmi Bey’e gönderdiği mektupla, kulüp yöneticileriyle gerekli görüşmeleri bir an önce başlatmalarını kendilerinden istedi.¹⁴

Türk Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat Bey, basınla da paylaşılan bu mektubunda önce Türk millî takımının olimpiyatlarda aldığı neticenin Türk kamuoyunu çok üzdüğünü belirtti. Ardından da bu netice sonrasında gençlerimizi teşvik etmek maksadıyla bir Fenerbahçe-Galatasaray maçı tertip edilmesinin düşünüldüğünü açıkladı. Başkan, Türk semalarını müdafaa vazife ve mesuliyetini üstlenmiş olan Tayyare Cemiyetinin bu

⁹Amsterdam Olimpiyat Oyunları nedeniyle 1927-28 İstanbul Ligi 11 Kasım 1927’de başlayıp 23 Aralık 1927’de yapılan Harbiye-Süleymaniye maçı sonrası tatil edilmiştir. İptal edilen ligin yerine başka bir lig de tertip edilmemiştir. Millî Takımın bu süreçte yaptığı hazırlık maçları için bkz.: Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar-Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 184, 192-193.

¹⁰1927-1928 yılları arasında Türkiye Millî Futbol Takımını çalıştıran Macar teknik direktör Béla Tóth için bkz.: Mehmet Yüce, “Millî Takımın Hocaları”, *TamSaha*, S. 133, Aralık 2015, s. 102-112.

¹¹Yenilgiye dair basında çıkan haber ve değerlendirmeler için bkz.: Nilgün Nurhan Kara, “1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları ve Türkiye”, *Cumhuriyet’in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Spor Kongresi 24-27 Nisan 2024, Bildiriler Kitabı*, Ed.: Nejla Günay, TTK, Ankara, 2025, s. 143-151.

¹²*Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinin tertiplediği kupa maçları için bkz.: Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar...*, s. 189-191.

¹³“Zavallı genç!”, *Milliyet*, 10 Haziran 1928, s. 1; “Bir futbol kurbanı”, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1928, s. 1.

¹⁴“Hasılatı Türk Tayyare Cemiyeti’ne aid olmak üzere İstanbul’da Galatasaray-Fenerbahçe maçı icrasını teklif ediyoruz”, *Türk Hava Mecmuası*, S. 50, 15 Haziran 1928, s. 675.

teklifini, Fenerbahçe ve Galatasaray'ın sportmen ve centilmen gençlerinin büyük bir memnuniyetle kabul edeceklerinden şüphe duymadıklarını ifade etti. Yapılmak istenen büyük maçın galibine verilecek ödül muazzamdı. Cemiyet, Türkiye'nin en eski, güzide ve kıymetli iki kulübü arasında gerçekleşecek müsabakanın galibine "Türkiye'de ilk defa olmak üzere" Gazi Paşa'nın tabii ölçülerinde, İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica tarafından imal edilen bronz bir büstünü armağan edecekti. Nitekim Fuat Bey, mektubunda bu hususa da değinmiş, iki kulübün müzelerinde sayısız zafer ve galibiyete nişane pek çok kupanın bulunduğunu; ama bu ödülün kazanana ayrı bir "şeref ve kuvvet" vereceğini belirtmişti. Son olarak da teklifin kulüp yöneticileri arasında görüşülerek kesin kararın kendilerine bir an önce bildirilmesini istemişti.¹⁵

Dönem basınının Mustafa Kemal Paşa'nın izniyle gündeme getirildiğini vurguladığı bu özel maç önerisi üzerine, Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi İdare Heyeti üyesi ve sporcu Tâib Servet Bey, Galatasaray Kulübü İkinci Başkanı Abidin¹⁶ ve Fenerbahçe Kâtib-i Umumisi Ali Naci¹⁷ Beylerle 10 Haziran 1928 günü bir araya geldi.¹⁸ Toplantı, kulüp temsilcilerinin Cemiyetin teklifini kabul etmeleri ve hatta söz konusu davetten ötürü şükran ve memnuniyet duyduklarını dile getirip diğer detayların görüşülmesi için tekrar bir araya gelme kararı almalarıyla son buldu.¹⁹

Tarihî maç hakkında detaylı bilgi veren yayınların başında *Türk Hava Mecmuası* gelmektedir. Cemiyetin yayın organı olan dergi, 15 Haziran 1928 tarihli 50. sayısında; hasılatı Türk Tayyare Cemiyetine ait olmak üzere İstanbul'da pek yakında bir Fenerbahçe-Galatasaray maçı tertipleyeceklerini, millî takımın esas kadrosunu teşkil eden iki kulübün sporcularının samimi ve kardeşçe bir rekabet havası içinde maç yapacaklarını ve galibinin de kıymetli hediye kulübünün müzesine götüreceğini açıkladı. Dergiye göre bu maç, spordaki gelişmelerden çok müteessir olan halka iyi gelecek, futbolcuları teşvik edecek, Tayyare Cemiyetine yardımla da kutsi bir amaca hizmet etmiş olacaktı. Dergi yönetimi ayrıca, spor tarihinde o tarihe kadar görülmemiş kıymette bir ödül vaat eden Cemiyete ve teklifiyle Türk futbolcularına taze ve yeni bir hayat bahşetmek isteyen Başkan Fuat Bey'e de teşekkür ve tebriklerini iletmeyi ihmal etmedi.²⁰

O günlerde spor kamuoyunu meşgul eden hususların başında, yapılması planlanan Fenerbahçe-Galatasaray maçının ne zaman oynanacağı geliyordu. Tahminler, maçın ancak temmuz ayı sonunda oynanabileceği yönündeydi. Çünkü olimpiyatlardan dönen ya da dönmek üzere olan her iki takımın oyuncularının dinlenmeye ve antrenman yapmaya ihtiyacı vardı. Nitekim *Cumhuriyet* gazetesinde çıkan bir haberde, sporcularının hemen hepsi İstanbul'a dönen Fenerbahçe'nin maçı en erken 15 Temmuz'da oynayabileceklerini, önemli futbolcuları henüz Avrupa'da bulunan Galatasaray'ın da sporcuların dönüşünden bir ay sonra maçı icraya hazır olacaklarını bildirdiği yazılmıştı. Bu arada takımlar, maça dair bazı istek ve şartlarını da Tâib Servet Bey'e bildirmişlerdi.²¹

Tayyare Cemiyeti tarafından kulüplerle irtibat kurmak üzere görevlendirilen Tâib Servet Bey, Abidin ve Ali Naci Beylerle görüşüp prensipte anlaştıktan sonra Taksim Stadyumu yöneticileriyle bir araya geldi.

¹⁵Fuat Bey'in mektubu için bkz.: "Tayyare Cemiyeti Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Yapılmasını Teklif Ediyor", *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1928, s. 5.

¹⁶Gazeteci ve yazar Abidin Daver (1886-1954), Galatasaray Spor Kulübünün kurucuları arasında yer almış, 1929-30 yılları arasında da kulübün Genel Başkanlığı görevinde bulunmuştur (Murat Yümlü, "Abidin Daver", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Çevrimiçi), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abidin-daver-1886-1954/>, 22 Haziran 2025).

¹⁷Gazeteci ve yazar Ali Naci Karacan (1896-1955), Fenerbahçe Kulübünün 1926-27 yılları arasında genel sekreterliğini yapmıştır (Erol Yüksel, "Ali Naci Karacan", *Atatürk Ansiklopedisi*, (Çevrimiçi), [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/177/Ali-Naci-Karacan-\(1896-1955\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/177/Ali-Naci-Karacan-(1896-1955)), 22 Haziran 2025).

¹⁸"Tayyare Cemiyeti, Galibine, Gazi Hazretlerinin Canonica Tarafından Yapılmış Kıymetli Birer Heykeli Verilmek Üzere, Bir Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Teklif Ediyor!", *İkdam*, 10 Haziran 1928, s. 7.

¹⁹"Tayyare Cemiyeti Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Yapılmasını Teklif Ediyor", *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1928, s. 5; "Galatasaray-Fenerbahçe Maçı", *İkdam*, 11 Haziran 1928, s. 7.

²⁰"Hasılatı Türk Tayyare Cemiyeti'ne aid olmak üzere İstanbul'da Galatasaray-Fenerbahçe maçı icrasını teklif ediyoruz", *Türk Hava Mecmuası*, S. 50, 15 Haziran 1928, s. 675.

²¹"Gazi Kupası-Galatasaray-Fenerbahçe Müsabakası", *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1928, s. 5.

Onlardan stadın temmuz ayının sonunda bu maça tahsis edilmesini istedi. Görüşmelerini bitirir bitirmez de hazırladığı raporu Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi İdare Heyetine takdim etti. İdare Heyeti 13 Haziran günü yaptığı toplantıda hem Merkez-i Umumi'nin teklifini hem de Tâib Servet Bey'in kaleme aldığı raporu müzakereye açtı. Müzakerede, *Servet-i Fünûn* dergisi sahibi Ahmet İhsan [Tokgöz] Bey tarafından, ödülün bir defaya mahsus tahsis edilmemesi, birkaç senede bir galipten galibe geçmek suretiyle devam ettirilmesi yönünde bir teklif ortaya atıldı. Teklif, kulüpleri “teşcî ve teşvik” noktasında uygun görüldü. Buna göre, her sene iki kulüp aynı tarihte yine Tayyare Cemiyeti menfaatine karşılaşıp, Gazi Paşa'nın büstünü galip gelen taraf alıp bir sene saklayacak, nihayetinde beş sene müddetle en çok galip gelen taraf büstün asıl sahibi olacaktı. Fakat bu öneri, Merkez-i Umumi'nin ilk teklifine muhalifti. Bunun üzerine Heyet, Ahmet İhsan Bey'in teklifini Tâib Servet'in raporuyla birlikte Merkez-i Umumi'ye gönderme kararı aldı.²² Söz konusu teklifin kulüplerce kabul edilip edilmeyeceği de ayrı bir soru işaretiydi. Nitekim bu hususa *İkdam* gazetesinde de dikkat çekilmiş ve Ahmet İhsan Bey'in “büst”ün beş sene müddetle galipten galibe devrettirilmesi teklifini kulüplerin kabul edeceğinin şüpheli olduğu belirtilmişti. Çünkü gazeteye göre kulüpleri bu maçı kabule iten asıl faktör, “*Gazi'nin büstünü kazanmak emeli ve ümidi*” idi. Zaten dünyada da bu gibi teşvik maçlarında ödül bir kulübe bir kere verilirdi. Şayet amaç, teşvik amacıyla bu maçları uzun süre devam ettirmek ise o zaman da İstanbul'un tüm kulüplerinin işe dâhil edilmesi gerekirdi. Aksi takdirde ödülün neden iki kulübe verilmek istendiği sorgulanırdı. Hepsinden de öte bu ödülü kazanan, sonrasında bir daha geri vermek ister miydi? Özetle, hiçbir kulübün böylesi çetin bir mücadele sonrası kazanacağı yüksek maneviyatı haiz bir ödülü elinden kaçırmak istemeyeceği aşîkârdı.²³

Türk Tayyare Cemiyetinin teklif ettiği maç sadece kulüplerde memnuniyet ve heyecan yaratmadı; Cemiyetin Türk sporunu özellikle de futbolunu “teşcî ve teşvik” maksadıyla tertip ettiği maça halk da büyük ilgi gösterdi. Bunun üzerine *Türk Hava Mecmuası*, 30 Haziran günü çıkan 51. sayısında gösterilen ilgiden ötürü okurlarına teşekkürlerini ilettiler. Hatta bununla da kalmayıp, maça ve galibine verilecek ödüle olan alakaya karşılık olmak üzere 100 okuruna maç davetiyesi vereceğini duyurdu. Bu şanslı okurları tespit etmek için seçilen yol da şu şekildedir: Dergide önce okurların isim, adres ve maçın tahmini skorunu yazacakları bir maç kuponu yayınlanacaktı. Okurlar bu kuponu doldurup 20 Temmuz akşamına kadar dergi idarehanesine gönderecek, dergi yönetimi de cevapları tasnif edip gelen en fazla oy arasından çekilecek kuraya göre ödülleri dağıtacak. Bu vesileyle 100 okura Fenerbahçe-Galatasaray maçına ait bir adet tribün bileti, 10 okura bir senelik, 20 okura altı aylık, 20 okura da üç aylık dergi aboneliği verilecekti. Kazananların listesi derginin 53. sayısında 26 Temmuz günü ilan edilecek, maç davetiyeleri de sahiplerine aynı gün İstanbul Tayyare Cemiyeti Şubesi vasıtasıyla dağıtılacaktı. Maç davetiyeleri, maçın rövanşı olması halinde de geçerli sayılacaktı.²⁴

Basının bazen “Gazi Büstü Maçı” bazen de “Gazi Kupası” olarak adlandırdığı müsabakaya ait detaylar 9 Temmuz'da netlik kazandı. Takımların temsilcileri ile önce Tâib Servet, sonra da Cemiyetin İstanbul Şube Müdürü Hasan Fehmi Bey arasında cereyan eden müzakereler neticesinde, büyük maçın 10 Ağustos 1928 Cuma günü Taksim Stadyumu'nda saat 17.00'de oynanmasına karar verildi. O gün aynı zamanda kulüplerin 3. ve 4. takımları da maç yapacaklardı. Müsabakalar berabere neticelendiği takdirde on beş gün sonra, yarım saatle sınırlı olmak üzere ikinci bir maç daha icra edilecekti. Yapılacak maçlar sonucunda da büyük maçın galibine Gazi Paşa'nın tabii büyüklüğünde bir büstü, diğer takımların birincilerine de yine Paşa'nın küçük

²²“Gazi Kupası-Galatasaray-Fenerbahçe Maçı”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1928, s. 5; “Galatasaray-Fenerbahçe Maçının Müzakereleri”, *İkdam*, 14 Haziran 1928, s. 5.

²³“Galatasaray-Fenerbahçe Maçının Müzakereleri”, *İkdam*, 14 Haziran 1928, s. 5.

²⁴“Galatasaray-Fenerbahçe Maçı günü 100 kardeşimize serbest olarak müsabakayı seyretmek imkânını bahşediyoruz”, *Türk Hava Mecmuası*, 30 Haziran 1928, S. 51, s. 690-691.

birer heykeli ödül olarak verilecekti. Maçla ilgili kalan teferruatlar ise Abidin, Ali Naci, Tâib Servet ve Hasan Fehmi Beylerden oluşan *Heyet-i Tertibiye* tarafından tespit edilecekti.²⁵

Maç tarihi 9 Temmuz'a kadar belli olmadığı için kulüpler hazırlıklara başlayamamış, hatta oyuncularını dahi belirleyememişlerdi. Fakat maç gününün netleşmesiyle birlikte kulüplerde ciddi bir kıpırdanma görüldü. İlerleyen günlerde, İtalyan Heykeltıraş Pietro Canonica tarafından yapılan Gazi Büstü'nü alarak kulüplerine büyük bir şeref kazandırmak amacıyla idmanlara başladılar ve çeşitli takımlarla hazırlık maçları yaptılar.²⁶ Kulüplerin hazırlık maçları ve idmanları temmuz ayı boyunca tüm hızıyla devam etti.

Bir yıldan uzun bir süredir karşılaşmayan, üstelik son maçları da tatsız bir hadise yüzünden yarıda kalan Fenerbahçe ve Galatasaray arasında gerçekten de büyük bir rekabet söz konusuydu. On-on beş sene evvelinde birkaç yüz öğrencinin seyrettiği Fenerbahçe-Galatasaray maçları, son yıllarda 8-10 bin seyircinin karşısında yapılan ve "*memleketin en mühim spor bayramı halini alan müstesna spor vakalarından*" biri olmaya başlamıştı. Keza iki ayrı semti temsil eden ve binlerce taraftarı olan kulüplerin idman faaliyetleri de son zamanlarda yakından takip edilir olmuştu. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz üzere 1928 yazında yaşanan tatsızlıklar bilhassa futbola olan alaka ve merakın azalmasına yol açmıştı. Bu yüzden de 1928'in Ağustos ayında yapılacak maça ayrı bir önem atfediliyor; son aylarda sönmeye yüz tutan merak, ilgi ve heyecanın yeniden alevlenmesi hedefleniyordu. Zaten o günlerde basında da bu noktaya temas ediliyor ve futbol dünyasındaki durgunluğun, futbolcular üzerindeki ataletin bu büyük maçla dağılması temenni ediliyordu.²⁷

2. Gazi Büstü Maçı (10 Ağustos 1928 ve 31 Ağustos 1928)

Gazi Büstü maçına dair detaylar, 4 Ağustos günü Tayyare Cemiyeti üyeleri ile Fenerbahçe ve Galatasaray kulüp temsilcilerinin görüşmeleri neticesinde netlik kazandı. Buna göre; 10 Ağustos Cuma günü Taksim Stadyumu'nda üç takım sahaya çıkacak, sırasıyla evvela kulüplerin dördüncü takımları 45'er, sonra da üçüncü takımları 35'er dakikalık birer müsabaka icra edecek, saat 17.00'de de birinci takımları karşılaşacaktı. Tayyare Cemiyeti menfaatine düzenlenen²⁸ maçlardan birinci takımların galibine, açıklandığı üzere Cemiyet tarafından Gazi Paşa'nın Canonica tarafından yapılmış büstü, diğer takımlara da aynı büstün daha küçükleri hediye edilecekti. Berabere biten maçlar 15 gün sonra tekrar oynanacak, taraflar kaleci de dâhil olmak üzere hiçbir şekilde oyuncu değiştirmeyecekti. Ayrıca Tayyare Cemiyeti, bir önceki sene kulüpçülük hissiyatıyla hareket eden bazı zabıta memurlarının lüzumsuz müdahalesi yüzünden akim kalan maça benzer bir hadiseyle karşılaşmamak amacıyla her türlü tedbiri alacak, seyircilerin parmaklıklardan dışarı çıkmasına da katiyen izin vermeyecekti.²⁹

O tarihlerde İstanbul şehri hayli hareketli günler geçirmekteydi. Çünkü hem takımların maç için yaptıkları çalışmalar hem de Taksim'de Pietro Canonica'nın imal ettiği anıtın açılış hazırlıkları tüm hızıyla devam ediyordu. Nitekim dönemin İstanbul Mebusu Hakkı Şinasi [Erel] Paşa'nın başkanlığını üstlendiği Abide Komisyonu'nun İstanbul halkından ve müesseselerinden topladığı paralarla Canonica'ya yaptırılan Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın açılışı da 8 Ağustos Çarşamba günü TBMM Başkanı Kâzım [Özalp] Paşa tarafından

²⁵"Gazi Kupası-Galatasaray-Fenerbahçe Maçı 10 Ağustosta Yapılacak", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1928, s. 5; "Gazi Büstü Maçı", *Milliyet*, 10 Temmuz 1928, s. 6; "Galatasaray-Fenerbahçe Takımlarının Ağustosun 10'uncu Cuma Günü Taksim Stadyumunda Karşılaşmaları Takarrür Etti", *İkdam*, 10 Temmuz 1928, s. 5.

²⁶"Galatasaray ve Fenerbahçe Kulüpleri Büyük Şerefi Kazanabilmek İçin Hazırlanmaya ve Çalışmaya Başladılar", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1928, s. 1.

²⁷"Epey Zamandır Karşılaşmayan İki Takımın Yeni Maçı Alakanın Devam Edip Etmediğini Bize Gösterecektir!", *İkdam*, 11 Temmuz 1928, s. 5.

²⁸1928 yılında Tayyare Cemiyeti menfaatine düzenlenen başka bir etkinlik de Deniz Yarışları idi. Her sene Moda Koyu'nda tertip edilen Deniz Yarışları, o yaz Türk Tayyare Cemiyeti yararına icra edilmiş, yapılan yarışların sonunda da Galatasaray Takımı İstanbul Şampiyonu olmuştu. Bkz.: "Yaz Sporları", *Türk Hava Mecmuası*, 15 Eylül 1928, S. 56, s. 823.

²⁹"Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Önümüzdeki Cuma Saat Beşte Oynanacak!", *Cumhuriyet*, 5 Ağustos 1928, s. 1; "Galatasaray-Fenerbahçe Maçı 10 Ağustosta İcra Edilecektir", *Milliyet*, 5 Ağustos 1928, s. 5.

gerçekleştirildi. En az otuz bin kişinin katıldığı törende, Meclis Başkanı dışında Hakkı Şinasi Paşa ile Belediye Başkanı Muhittin [Üstündağ] Bey de halka hitaben birer konuşma yaptı.³⁰ Dönem basını bu süreçte bir yandan anıtın açılış hazırlıkları diğer yandan da büyük maçın detayları hakkında okurlarını bilgilendirmeye çalıştı. Aynı süreçte kulüplerin birinci, üçüncü ve dördüncü takımları arasında icra edilecek maçların her üçüne ait olmak üzere bilet fiyatları da kamuoyuyla paylaşıldı. Buna göre maça giriş ücreti 1 lira olacak, numaralı balkon mevkileri 10, 5 ve 3, tribün biletleri 2 liradan satılacak, “hüviyet varakalı” kulüp üyeleriyle zabitan ve mektep talebesinden ise bu ücretlerin yarısı alınacaktı.³¹

9 Ağustos günü basında, Heyet-i Tertibiye’nin maça dair aldığı bazı temel kararlar kamuoyuyla paylaşıldı. Buna göre, 10 Ağustos 1928 Cuma günü icrası kararlaştırılan futbol maçlarında birinci takımlara Şeref³² (Ahmet Şerafettin),³³ üçüncü takımlara Fuat, dördüncü takımlara da Basri Beyler hakem olarak tayin edilmişti. Yan hakemler ise adı geçen hakemler tarafından seçilecek, dördüncü takımların maçı saat 14.00, üçüncü takımların 15.15 ve birincilerininki de 17.00’de başlayacaktı. Hakemlere ve oyunculara karşı lehte ve aleyhte bağırarak, gürültü yapmak gibi taşkınlıklardan katiyen kaçınılacak ve polisin müdahalesine meydan verilmeyecekti.³⁴

10 Ağustos günü de Fenerbahçe-Galatasaray maçının on maddelik merasim programı halka ilan edildi. Buna göre;

1. Takımlar, müsabakadan 5 dakika önce sahaya girecek olan hakemin üçüncü düdüğüyle birlikte sahaya çıkacaklardı.
2. Takımlar, birinci düdükten sonra soyunma odalarından çıkarak saha parmaklıklarının önünde buluşacaklar, saha içine de bir Fenerbahçeli bir Galatasaraylı olmak üzere kol kola ve ağır adımlarla yürüyeceklerdi.
3. Takımlar sahaya girince Gazi Paşa’nın büstü etrafında daire şeklinde bir tertip alacaklar, akabinde de mızıka eşliğinde millî marşı söyleyeceklerdi.
4. Merasimin bitmesinin ardından hakem takım kaptanlarını kale seçimi için yanına davet edecek, usul üzerine de lazım gelen uyarılarda bulunacaktı.
5. Tüm takımlar aynı merasime tabi olacaklardı.
6. Birinci takımların oyunu sonrası taraflar sahanın ortasında hakemin etrafında toplanacak ve yekdiğerine şeref nidası irat edeceklerdi.
7. Bundan sonra galip takımın bütün oyuncuları ile diğer takımların galiplerinin yalnızca kaptanları Gazi Paşa’nın büstünün olduğu yerin önüne gidip yüzleri balkona dönük olacak şekilde duracaklardı.
8. Hakem bu esnada yanına gelmiş olan Türk Tayyare Cemiyeti Başkanına maçın neticesini resmen tebliğ edecek, başkan da küçük takımlardan başlamak suretiyle sırasıyla ödülleri kazananlara takdim edecekti.
9. Her üç takımın kaptanı yine sırasıyla Cemiyet Başkanına teşekkürlerini iletecek, ardından da birinci olan takımın kaptanı bir eliyle büstü tutarak önce Gazi Paşa’nın ve sonra da Tayyare Cemiyeti’nin şerefine “yaşa” nidasını irat edecekti.

³⁰Detaylı bilgi için bkz.: Niyazi Ahmet Banoğlu, “Taksim Cumhuriyet Abidesi’nin Tarihçesi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 25, Kasım 1992, s. 109-125.

³¹“Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Biletleri”, *Cumhuriyet*, 8 Ağustos 1928, s. 6; “Bilet Fiyatları”, *İkdam*, 8 Ağustos 1928, s. 5.

³²Ağustosun ilk günlerinde maçın hakemliği için Hamdi Emin, Abdullah, Kemal Halim, Saim Turgut ve Necmi Beylerin isimlerinin geçtiğine dair bkz.: “Bugünkü Maç”, *Milliyet*, 3 Ağustos 1928, s. 4.

³³Ahmet Şerafettin Bey, hakemliğinin yanı sıra Beşiktaş’ın futbol şubesinin kurucusu, ilk kaptanı ve teknik direktörüdür.

³⁴“Galatasaray-Fenerbahçe Heyet-i Tertibiyesinden”, *İkdam*, 9 Ağustos 1928, s. 5.

10. Merasim bittikten sonra seyirciler dağılıncaya kadar büstler masa üzerinde kalacak ve birinci olan takım tam kadro masanın yanından ayrılmayacaktı.³⁵

Avrupa'daki maçlarda alınan sonuçların futbol meraklılarını uğrattığı hayal kırıklığı da statlarda durgunluğa ve tribünlerde tenhaliğe yol açmıştı. Ancak yapılması planlanan Fenerbahçe-Galatasaray maçı, herkesi eski günlere geri götürmeyi başardı. Tabii bu maçı *"tutuşturduğu asabiyet ve heyecanın"* arkasında, öncelikle maçı galibi için konan ödülün manevi büyüklüğü yatıyordu. Nitekim dönem basını da, iki takımın yıllardır ya İstanbul Şampiyonluğu ya da hususi kupaları kazanmak için defalarca karşı karşıya geldiğini; ama bu seferki maçı diğerleriyle mukayese kabul edilmeyecek kadar mühim olduğunun altını ısrarla çizmişti. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi, diğer maçlarda mağlup olanların *"Gelecek defaya bunun acısını çıkartırım!"* tarzında bir teselliye sarıldığını; hâlbuki bu kez maçı galibinin Gazi Paşa'nın tabii büyüklükte yapılmış bir heykelini kazanacağını, söz konusu maça renk ve heyecan katanın da zaten bu olduğunu belirtmişti.³⁶ *Milliyet* gazetesi ise verilen ödülün kıymetinin yanı sıra maçı Tayyare Cemiyeti yararına olmasının da bu önemi artırdığına dikkat çekmişti.³⁷

Yapılan tüm hazırlıkların, alınan karar ve tedbirlerin ardından heyecanla beklenen maçlar, ilan edildiği üzere 10 Ağustos 1928 Cuma günü Taksim Stadyumu'nda art arda oynandı. Şöyle ki aylardır تنها ve sessiz olan Taksim Stadı saat 13.30 itibarıyla tamamen dolmuş,³⁸ herhangi bir hadiseye meydan vermemek adına yetkililerce her türlü güvenlik tedbiri alınmıştı. Heyet-i Tertibiye tarafından stadyumun sağ tarafındaki tribün ile balkonun bir kısmı Fenerbahçelilere, sol tribün ise Galatasaraylılara tahsis edilmişti. Sahadaki bir masanın üzerine Canonica'nın yaptığı büyük ve küçük büstler konulmuş, kupa töreni için de hazırlıklar tamamlanmıştı. Bu arada, o gün İstanbul Milletvekili Hakkı Şinası Paşa, Polis Müdürü Şerif Bey, Tayyare Cemiyeti İstanbul Şube Müdürü Hasan Fehmi Bey ve Yunus Nadi gibi seçkin konuklar maçı izlemeye gelmiş, stadyum balkonunda teşrifleri ihtimaline karşı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve maiyeti için de özel bir yer ayrılmıştı.³⁹ Nihayetinde, tören programında belirtildiği üzere takımlar bir Fenerbahçeli, bir Galatasaraylı olmak üzere ikiye ikiye sahaya çıkararak yerlerini aldılar ve davet edilen Bahriye Mızıkası eşliğinde İstiklal Marşı'nın okunmasının ardından küçük grupların maçlarına başlandı.

Dördüncü Takımların Maçı:

Sahaya alkışlar arasında ilk önce kulüplerin dördüncü takımları çıktı. Takımlar şu oyunculardan oluşuyordu:

Galatasaray: Ömer (kaleci), Arif, Tarık, Münir, Hüseyin, Niyazi, Celal, Muzaffer, Fazıl, Rasih, Raif.

Fenerbahçe: Rıza (kaleci), Ziya, Mehmet, Ekrem, Şevket, Velid, Avni, Nahit, Hayati, İskender, Muzaffer.

Saat 14.00'te başlayan ve hakemliğini Beşiktaş Kulübünden Basri Bey'in, yan hakemliğini ise yine Beşiktaşlı iki futbolcunun yaptığı ilk maç, Fenerbahçe'nin üstünlüğüne rağmen 0-0 berabere bitti.

(Fenerbahçe 0-Galatasaray 0)

Üçüncü Takımların Maçı:

Dördüncü takımların ardından üçüncü takımların maçına geçildi. Aynı merasimle sahaya çıkan takımlar şu şekildeydi:

Galatasaray: Fuad (kaleci), Asım, Zarfı, Rıza, İbrahim, Muammer, Sacit, Şadi, Necdet, Refet, Kemal.

³⁵"Müsabakanın Merasim Programı", *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1928, s. 4.

³⁶"Galatasaray-Fenerbahçe Müsabakası", *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1928, s. 1.

³⁷"Yarınki Galatasaray-Fenerbahçe Maçının Neticesi Ne Olabilir?", *Milliyet*, 9 Ağustos 1928, s. 5.

³⁸*İkdam* gazetesi o gün stadyumda yaklaşık 10 bin seyircinin hazır bulunduğunu ve bunların üçte ikisinin de Fenerbahçe'ye mensup olduğunu yazmıştır ("Dünkü Maç 3-3 Neticelendi", *İkdam*, s. 1).

³⁹"Dünkü Maç 3-3 Neticelendi", *İkdam*, 11 Ağustos 1928, s. 1.

Fenerbahçe: Hüsnü (kaleci), Nejat, Said, Mehmet Reşat, Nihat, Reşat, Mustafa, Niyazi, Hakkı, Nevzat, Suat.

Saat 15.30'da Harbiye'den Fuat Bey'in idaresinde başlayan ve ilk devresi 2-2 biten bu maç, Galatasaray takımının 5-2 galibiyetiyle son buldu. **(Galatasaray 5-Fenerbahçe 2)**

Birinci Takımların Maçı:

Saatler 17.30'u gösterdiğinde ise birinci takımların oyuncularını alkışlarla sahadaki yerlerini aldı. Okunan İstiklal Marşı'nın ardından maça geçildi. Beşiktaş'tan Şeref Bey'in hakemliğini yaptığı büyük maçta takım kadroları şöyle idi:

Fenerbahçe: Fehmi (kaleci), Sabih, Kadri, İsmet, Sadi, Cevat, Bedri, Fikret, Zeki Rıza (kaptan), Muzaffer, Alaaddin.

Galatasaray: Ulvi (kaleci), Mehmet Nazif, Burhan, Mithat, Nihat (kaptan), Suphi, Rebii, Latif, Kemal Faruki, Müslüh, Mehmet (Leblebi).

Maçın genelinde Fenerbahçe takımı "hareketli, ahenkli ve üstün", Galatasaray ise gerek ferdi gerekse takım olarak "çok ahenksiz ve beceriksiz" bulundu. Hakem Şeref Bey de oyunu çok iyi idare ettiğine kanaat getirilerek bütün takdir ve tebrikleri toplamayı başardı. Maçın ilk devresi Fenerbahçe'nin 15, 27 (penaltı) ve 43'üncü, Galatasaray'ın da 25. dakikada attığı gollerle Fenerbahçe lehine 3-1 bitti. Aynı heyecan ve gerginlikle başlayan ikinci yarının 28. dakikasında Galatasaray ikinci golünü attı. Maç, ikinci devrenin son 20 dakikasında oyuna daha hâkim olan Galatasaray'ın bitime 8 dakika kala attığı golle 3-3 berabere sona erdi **(Fenerbahçe 3-Galatasaray 3)**. Bu maçın gollerini atanlar Fenerbahçe'den Alaaddin, Fikret ve Sadi, Galatasaray'dan da Kemal Faruki, Müslüh ve Nazif idi. Sonuç itibarıyla, üçüncü takımlarda Gazi Paşa'nın büstlerinden küçüğünü kazanan Galatasaray olurken, berabere kalan dördüncü ve birinci takımlara da maçı tekrar oynamak düştü.⁴⁰

Maç sonrası gazetelerin spor köşelerinde karşılaşmaya dair uzun yorumlara yer verildi. Spor yazarları, maçın genelinde Galatasaray'ın önceki maçlarına oranla çok kötü oynadığını, Fenerbahçe'nin de tüm çabasına rağmen bu durumdan istifade edemediğini yazdılar. Örneğin Fenerbahçe'nin yakaladığı şansı son dakikalarda kaybetmesine değinenlerden biri de takımın en önemli oyuncularından kaptan Zeki Rıza [Sporel] idi. Fenerbahçe kaptanı, *Milliyet* muhabirinin kendisiyle yaptığı röportajda bu duruma, "Roma'ya kadar gittik, fakat Papa'yı göremeden döndük" şeklinde nükteli bir yanıt vermişti. İlâveten, bir sonraki maç için gerekli hazırlıklara başladıklarını, böyle giderse Galatasaray'ı mağlup etmemek için hiçbir nedenlerinin kalmayacağını açıklamıştı.⁴¹

Tüm maç boyunca tribünde bağrışmalar, alkışlar ve yuh! sesleri hiç eksik olmamıştı. Oysaki gerek Tayyare Cemiyeti gerekse gazeteler yaptıkları yayınlar ve bastırdıkları matbu metinlerle seyircilerden sakın kalmalarını ve sükûnet göstermelerini istemişti. Ancak stattaki görüntü, seyircilerin uyarıları hiç dikkate almadığını gösterdi. Nitekim *Cumhuriyet* gazetesinde maç sonrası yapılan bir haberde; tribünlerde korkuya, oyunculara sinire yol açan, izleyenlerde ise zevk bırakmayan bu tip seyircilere tepki gösterilerek, bunlara spor terbiyesini öğretmenin kabil olmadığından yakınıldı.⁴² Bununla birlikte, 10 Ağustos günü oynanan maçlardan elde edilen hasılatın 4.670 lirayı bulması bütün olumsuzlukları unutturmuş, ikinci maçın Tayyare Cemiyeti yararına daha fazla menfaat getirmesi temenni edilir olmuştu.⁴³

⁴⁰"Galatasaray-Fenerbahçe Takımlarımız Berabere Kaldılar", *Türk Hava Mecmuası*, 15 Ağustos 1928, S. 54, s. 770; "Birinci Takımlar Arasında Yapılan Maçta Galatasaray ve Fenerbahçe Üçer Sayı İle Berabere Kaldılar", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1928, s. 1 ve 2; "Dün Taksim Stadında Galatasaray-Fenerbahçe Takımları Arasında Yapılan Maçlar Çok Heyecanlı ve Meraklı Olmuştur", *Milliyet*, 11 Ağustos 1928, s.1 ve 6; "Dünkü Maç 3-3 Neticelendi", *İkdam*, 11 Ağustos 1928, s. 1.

⁴¹"Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Nasıl Oldu?", *Milliyet*, 12 Ağustos 1928, s. 4.

⁴²"Birinci Takımlar Arasında Yapılan Maçta Galatasaray ve Fenerbahçe Üçer Sayı İle Berabere Kaldılar", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1928, s. 2.

⁴³"Cuma Günkü Büyük Maç Hakkında Bazı Mülâhazalar", *İkdam*, 12 Ağustos 1928, s. 5.

10 Ağustos'ta yapılan maçlarda 1. ve 4. takımların berabere kalması, takip eden günlerde ikinci tur maçlar için yeni bir çalışma yapılmasını gerektirdi. Nitekim 13 Ağustos günü çıkan haberlerde spor kamuoyuna, berabere kalan takımların 24 Ağustos Cuma günü yarımşar saatle sınırlı olmak üzere birer maç daha oynayacakları duyuruldu.⁴⁴ Fakat bu maçlar, aynı gün yapılması kararlaştırılmış at yarışları⁴⁵ yüzünden bir sonraki haftaya, yani 31 Ağustos Cuma gününe tehir edildi; saat ve yerinin de ayrıca ilan edileceği belirtildi.⁴⁶ Aynı günlerde Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi Müdürü Hasan Fehmi, TİCİ erkânından ve Cemiyetin İstanbul Şube üyelerinden Tâib Servet, Galatasaray Kulübü İkinci Başkanı Abidin, Fenerbahçe Kulübü ve Türkiye Futbol Federasyonu Başkanı Muvaffak⁴⁷ ile Taksim Stadyumu Müdürü Nüzhet Beylerden oluşan yeni *Tertip Heyeti* de toplanarak ikinci kez oynanacak maçlara dair bazı kararlar aldı. Buna göre; saat 13.00'de önce Dördüncü takımlar karşılaşacak, ardından Galatasaray'ın Üçüncü Takımı ile İzmit Şampiyonu arasında özel bir maç icra edilecek, saat 16.00'da da Fenerbahçe-Galatasaray Birinci takımlarının müsabakası başlayacaktı. Dördüncü takımların maçı 35'er dakikalık iki devre, Birinci takımlarınki de 45'er dakikalık iki devre şeklinde oynanacak, berabere kalınması durumunda ise maçlar yarımşar saat uzatılacaktı. Küçük takımların hakemliğini Basri Bey, Birinci takımlarınkini de Şeref Bey yapacaktı. Bu arada, ilk maçın oynandığı 10 Ağustos ile ikinci maçın yapılacağı 31 Ağustos tarihleri arasında her iki takım da hazırlık maçlarına ve idmanlarına devam etti. Basında ise takımların hangi oyuncularla sahaya çıkacağı, kimin iyi oynayıp oynamayacağı ve maçı kimin kazanacağı gibi tartışmalara yer verildi.⁴⁸

Merakla beklenen maçlar, ilan edildiği üzere 31 Ağustos Cuma günü yine Taksim Stadı'nda oynandı. Futbol severlerin iki-üç saat öncesinden doldurduğu stadyumda sahaya önce Dördüncü takımlar çıktı. İzleyenler ve basın tarafından fazla zevkli bulunmayan bu maçı, baştan sona hâkim oynayan Fenerbahçe 4-1 kazandı. Böylelikle Fenerbahçe'nin Dördüncü Takımı, Gazi Paşa'nın küçük büstlerinden birine sahip oldu. Sonra Galatasaray Üçüncü Takımı ile İzmit İttihadspor maçı icra edildi. Saha boşalınca da üç hafta evvel berabere biten Birinci takımların maçına geçildi. O günkü maça takımlar şu 11'leri ile çıktılar:

Galatasaray: Ulvi (kaleci), Mehmet Nazif, Burhan, Suphi, Nihat, Mithat, Mehmet (Leblebi), Şadi, Necdet (Cici), Kemal Faruki, Müslîh.

Fenerbahçe: Fehmi (kaleci), Firuzan, Kadri, İsmet, Sadi, Cevat, Bedri, Fikret, Zeki Rıza, Muzaffer, Alaaddin.

Maçın ilk yarısı Necdet'in 15. dakikada attığı golle 1-0 bitti. Daha hareketli geçen ikinci yarının son 10 dakikasında atılan üç golün sonunda da (60' Şadi 2-0; 80' Necdet 3-0; 89' Necdet 4-0)⁴⁹ bu büyük müsabaka Galatasaray'ın galibiyetiyle (**Galatasaray 4-Fenerbahçe 0**) sonuçlandı.

Maçın bitiminde, daha önce ilan edilen merasim programı gereğince Galatasaraylı futbolcular Gazi Paşa'nın büstü önünde sıralandılar. Pietro Canonica tarafından yapılan büst, özel bir törenle İstanbul Şampiyonu olan Galatasaray'a verildi. Stadyumda mızıkânın çaldığı parçalarla Galatasaraylı taraftarlar sevinçten oynarken basın mensupları da futbolcuların fotoğraflarını çekmeye çalıştı.⁵⁰ Galatasaray takımı,

⁴⁴"Galatasaray-Fenerbahçe", *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1929, s. 5; "Galatasaray-Fenerbahçe 24 Ağustosta Karşılaşıyor", *İkdam*, 13 Ağustos 1928, s. 5.

⁴⁵İsmet Paşa'nın atlarının da katılacağı yarışa Gazi Paşa'nın davet edileceğine ve bundan ötürü Fenerbahçe-Galatasaray maçının tehir edildiğine dair bkz.: "Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Tehir Edildi", *İkdam*, 20 Ağustos 1928, s. 5.

⁴⁶"Galatasaray-Fenerbahçe Maçının At Yarışlarından Dolayı 31 Ağustos Cuma Gününe Tâlikine Karar Verildi", *İkdam*, 22 Ağustos 1928, s. 5; "Galatasaray-Fenerbahçe Maçı", *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1928, s. 3.

⁴⁷Dışişleri Eski Bakanlarından Numan Menemencioğlu'nun ağabeyi olan Muvaffak Menemencioğlu (1884-1969), 1928-1932 yılları arasında Fenerbahçe Spor Kulübü, 1926-1931 arasında da Türkiye Futbol Federasyonu Başkanı olarak görev yapmıştır (Rüştü Dağlaroğlu, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957*, Türksesi Matbaası, İstanbul 1957, s. 602).

⁴⁸"Galatasaray-Fenerbahçe Maçı Cumaya Yapılıyor", *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1928, s. 4; "Tayyare Bayramı Aynı Zamanda Bir Spor Günü Olacak", *İkdam*, 29 Ağustos 1928, s. 5.

⁴⁹Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar...*, s. 202.

⁵⁰"Galata Saray gâlip", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1928, s. 1 ve 3; "Galatasaray Fenerbahçe'ye 4 sayı ile galip geldi", *Milliyet*, 1 Eylül 1928, s. 1; "Dünkü Maç Çok Heyecanlı Oldu", *İkdam*, 1 Eylül 1928, s. 1 ve 5.

ödül töreninin akabinde önde bando takımı eşliğinde Galatasaray Lisesi'ne kadar yürüdü ve olimpiyat şampiyonu güreşçi Çoban Mehmet'in taşıdığı Gazi Büstü de Mektebin içindeki müzeye koyuldu.⁵¹

Büyük maç hakkında yapılan çeşitli yorum, eleştiri ve tebriklere sonraki günlerde basında sıkça yer verildi. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinde, Galatasaray'ın en canlı oyunlarından birini sergilediği; fakat Fenerbahçe'nin "ahenksiz, mütereddit" bir oyun oynadığı ve mağlubiyetten bütün oyuncuların aynı derecede sorumlu olduğu⁵² yazılırken, *İkdam*'da maçın çok heyecanlı geçtiği, Galatasaray'ın büyük bir farkla galip geldiği belirtilerek kazandıkları şerefli başarıdan ötürü futbolcular tebrik edildi.⁵³ *Milliyet*'te de aynı şekilde Galatasaraylıların böylesi kıymetli bir hediyeyi hakkıyla elde ettiklerinin altı çizildi. Ancak gazetenin spor yazarı ve aynı zamanda Ali Sami Yen'den sonra Galatasaray Futbol Takımının ikinci kaptanlığını yapan Hasnun Galip'in de kardeşi olan Sadun Galip'in 1 Eylül tarihli yazısında; Galatasaray'ın Fenerbahçe'ye karşı daha kuvvetli olduğunu ve maç skorunu tahmin etmekten mutluluk duyduğunu yazıp ertesi gün de spor köşesinde Fenerbahçe'yi eleştiren sert bir yazı kaleme alması taraflar arasındaki tansiyonu bir anda yükseltti.⁵⁴ Öyle ki eski bir Galatasaraylı olduğu belirtilen Sadun Galip'in bu yazısı üzerine Fenerbahçe Kulüp Başkanı Muvaffak Bey tarafından *Milliyet* gazetesine bir tenkit mektubu dahi gönderildi. Muvaffak Bey söz konusu mektubunda; Fenerbahçe'yi maçı ciddiye almayan bir takımış gibi gösteren yazarın taraflı bir yazı kaleme aldığına, Fenerbahçe takımının kesinlikle istek ve azimle oynadığına, ama bir sonuç alamadığına değindi.⁵⁵ Bunun üzerine gazetede köşesinde "Bir Cevabın Cevabı" başlıklı bir yazı kaleme alan Sadun Galip de Fenerbahçe'nin, oyuncuların her iki maçta sergiledikleri gevşeklik yüzünden yenildiğini, zaten buna herkesin şahit olduğunu, ama yazdıklarının Muvaffak Bey tarafından yanlış anlaşıldığını belirterek gelen tenkitten dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirdi.⁵⁶

Maça dair tartışma ve yorumların devam ettiği günlerde başka önemli gelişmeler de yaşandı. Şöyle ki Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü Heyet-i İdaresi namına Ali Haydar [Şekip] ve Futbol Takımı Kaptanı Nihat (Aslan Nihat) Beyler yanlarına *Hava Mecmuası* Müdürü Orhan Haydar Bey'i de alarak 4 Eylül 1928 günü Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat Bey'i ziyaret ettiler. Basında yer alan bilgiye göre Ali Haydar Bey ziyareti sırasında, senelerden beri elde ettikleri galibiyetlerin en hayırlı ve müstesnasını kazanma fırsatı veren Tayyare Cemiyetine ve başkanına Galatasaray Kulübü adına teşekkürlerini iletmışti. Sporcuları büyük bir teveccüh ve nezaketle kabul eden Fuat Bey de önce davetlerine icabet eden her iki takıma teşekkür etmiş, devamında da aslında bu olayın bir Fenerbahçe-Galatasaray meselesi olmadığını, bütün gençlerin Galatasaray gibi hemen her sahada Avrupalılarla rekabet edebilecek şekilde başarılı olmalarını temenni ettiklerini, futbolun yanı sıra "tayyarecilik" ile de meşgul olmak zamanının geldiğini, çünkü ancak bundan sonra sporun memlekette tam anlamıyla faydalı olacağını ifade etmişti. Görüşme, Fuat Bey'in Galatasaraylılara selamlarını gönderip kendilerine her alanda başarılar dilemesiyle son bulmuştu.⁵⁷

Galatasaray Kulübünün, 1928 yılının Ağustos ayında Fenerbahçe ile yaptığı maçlar neticesinde, Tayyare Cemiyeti tarafından konulan üç büstten (biri büyük, ikisi küçük heykelcik) ikisini kazanması camiada büyük bir heyecan ve gururla karşılandı. Hatta bunun üzerine maçın kazanıldığı gün, Kulüp Başkanı ve

⁵¹ Her iki Galatasaray-Fenerbahçe maçında da oynayan Suphi [Batur] ile yapılan bir röportajda yer alan bu bilgi için bkz.: *Galatasaray*, 1 Eylül 1986, S. 1, s. 27-29; Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar...*, s. 202. Mehmet Yüce ilaveten, ödül olarak takdim edilen küçük büstlerin her iki takımın müzesinde de bulunmadığından, yalnız Fenerbahçe'nin kazandığı büstlerin 5-6 Haziran 1932 gecesi yaşanan yangında kaybolmuş olabileceğinden bahsetmektedir (Mehmet Yüce, *İdmançı Ruhlar...*, s. 203). Kuşdilinde bulunan kulüp binası yangını ve yanan kupaların listesi için bkz.: Dağlaroğlu, *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi...*, s. 568-573.

⁵² "Gâzi büstünü Galata saray aldı", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1928, s. 3.

⁵³ "Galatasaraylılar Galip Gelerek Gazi Hazretlerinin Tayyare Cemiyeti Tarafından Konulan "Büst"ünü Kazandılar", *İkdam*, 1 Eylül 1928, s. 5.

⁵⁴ "Galatasaray Fenerbahçe'ye 4 sayı ile galip geldi", *Milliyet*, 1 Eylül 1928, s. 1; "Cuma günü maçtan sonra...", *Milliyet*, 2 Eylül 1928, s. 5.

⁵⁵ "Galatasarayın Galibiyeti ve Fenerbahçe", *Milliyet*, 3 Eylül 1928, s. 3.

⁵⁶ "Bir Cevabın Cevabı...", *Milliyet*, 6 Eylül 1928, s. 4.

⁵⁷ "Galatasaraylılar Tayyare Cemiyetinde", *Milliyet*, 6 Eylül 1928, s. 4.

Sivas Milletvekili Necmeddin Sadak tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya Galatasaraylıların hürmetlerini içeren aşağıdaki arıza takdim edildi:

Büyük ve Mübeccel Reisimiz Gazi Hazretlerine

Tayyare Cemiyeti'nin tertip ettiği futbol müsabakasında "Galatasaray" Kulübü, şimdiye kadar hiçbir oyunda gösteremediği kudret ve gayreti gösterdi. Çünkü zafer mükâfatı Büyük Gazi'nin büstü idi. Kulübümüz, her şeyden daha kıymetli olan bu girân-bahâ nişanesine kavuşmaya muvaffak oldu. Bugünü, spor tarihinin en şerefli ve mesut ânı bilen Galatasaraylılar, büyük Türk halaskâr ve müncisini temsil eden heykeli, başları üstünde hürmetle taşırlarken, hiçbir zaman duymadıkları gurur ve heyecanı hissettiler. Galatasaraylılar bu büstü, bu eski irfan ocağının gelecek nesillerine, hâl ve istikbâli aydınlatan tükenmez bir feyz ve kudret misali olarak yadigâr bırakacaklardır. Bu şerefli vesile ile Galatasaraylıların bî-payan hürmet ve tâzimatını arz etmeme müsaade buyurmanızı istirham eylerim efendim hazretleri.

Sivas Mebusu, Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü Reisi Necmeddin Sadak

Kulüp Başkanı Sadak'ın yazısına Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği yanıt da şöyle idi:

"Galatasaray Terbiye-i Bedeniye Kulübü Reisi ve Sivas Mebusu Necmeddin Sâdık Beyefendi'ye

Mektubunuzu aldım. Türk gençliğinin spor sahasında da gösterdiği kabiliyet ve fâideli faaliyeti takdirle müşahade ve takip ediyorum.

Hakkımda ibraz buyrulan âsâr-ı muhabbetten mütehassis oldum. Teşekkür ederim efendim. Reiscumhur Gazi M. Kemal"⁵⁸

Çok zengin bir müzeye sahip olan Galatasaray Kulübü, Atatürk'ün takdir ve teşekkürlerini içeren bu yazı ile büstü geleceğin sarı-kırmızılılarına kıymetli bir yadigâr olarak sergilemektedir.

Yukarıda verilen yazışmaların en önemli özelliği, 1928-29 yılları arasında Galatasaray Kulüp Başkanı olarak görev yapan Necmeddin Sadak⁵⁹ ile Mustafa Kemal Paşa'nın yazılarının basında hem eski Türkçe hem de yeni Türk harfleriyle yer almış olmasıdır.⁶⁰ Bilindiği üzere Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1928'de kabul edilecek yeni Türk alfabesi için çalışmalarını, 1928'in Haziran başında geldiği İstanbul'da⁶¹ hızlandırmış, hatta 9/10 Ağustos gecesi Sarayburnu'nda yeni Türk harfleri hakkındaki düşüncelerini dile getirerek halka yazı devrimini müjdelemişti. Konuşmanın yarattığı heyecan ve coşkuyla tüm yurttan başlayan "Harf Seferberliği"ne büyük destek veren basın da halkı yeni harflere alıştırmak maksadıyla kimi yazı ve başlığı Latin/Arap alfabesi karışık⁶² vermeye başlamıştı.⁶³ İşte Fenerbahçe-Galatasaray arasında oynanan maçlar, onun İstanbul'da bulunduğu bu günlere denk gelmiş, Gazi Paşa maçları gidip seyretmese de gerekli malumatı yetkililerden almıştı.

⁵⁸"Gazi Hazretleri ve Galatasaray Kulübü-Gazi Hazretleri Galatasaray'a İltifat Buyurdular", *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1928, s. 3; "Gazi Hazretlerinin Galatasaray Kulübüne İltifatları", *Milliyet*, 8 Eylül 1928, s.1; "Reiscumhur Hazretleri Galatasaraylı gençlerin bir ta'zim mektubuna teşvik-âmiz bir cevapla mukabele etmek lütfunda bulundular", *İkdam*, 8 Eylül 1928, s. 5.

⁵⁹*Galatasaray Tarihi-Avrupa Zaferleriyle Unutulmaz Yıldızlarıyla*, s. 28.

⁶⁰Bkz.: *Milliyet*, 8 Eylül 1928, s. 1; *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1928, s. 3.

⁶¹Mustafa Kemal Paşa, 4 Haziran 1928'de geldiği İstanbul'dan 14 Eylül 1928 tarihinde ayrılarak Ankara'ya gitmiştir (Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, C. I (1922-1931), Tarih Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000, s. 484-516).

⁶²Bkz.: *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1928, s. 1.

⁶³Bilal Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 160-174.

3. Pietro Canonica'nın Yaptığı Atatürk Büst ve Heykelleri

Cumhuriyetin ilanı sonrası Atatürk ve arkadaşlarının önlerindeki en önemli sorunlardan biri de bilim, teknik ve sanat alanlarında gerekli insan gücünün teminiydi. Bu doğrultuda, medeni bir toplum yaratma yolunda bilim ve tekniğin yanı sıra sanat alanında da gelişme ve ilerleme sağlamanın gerekliliğine inanan Atatürk işe öncelikle eğitimden başladı. Atılan adımlardan biri, her alanda devlet hesabına yetiştirilmek üzere seçilen gençleri Avrupa'ya göndermek, diğeri de onlar yetişinceye dek yabancı uzmanlardan istifade etmektir. Bu bağlamda ilk etapta 1924 yılı sonbaharında yirmi kişiden oluşan ilk öğrenci kafesi Avrupa'ya gönderildi. Bunların arasında beş ressam ile iki de müzikçi vardı. İlk kafilede heykel öğrencisi bulunmuyordu; fakat bu süreçte kendi çabasıyla Paris'e giden Ratip Aşir [Acudoğlu] isimli öğrenci yurda dönerek 1925'te açılan sınavı kazandı ve tekrar burslu olarak Paris'e gitti. Böylece Ratip Aşir, Cumhuriyet döneminde heykel alanında Avrupa'ya eğitim için gönderilen ilk Türk heykeltıraş oldu. Onu sonraki yıllarda Hadi Bara, Zühtü Mürtoğlu ve Nusret Suman izledi.⁶⁴

Ülkemizde ilk heykel ve büstlerin yapım sürecinde, Türk gençleri eğitimlerini tamamlayıp yurda dönünceye kadar yabancı sanatçılardan yararlanma yoluna gidildi. Nitekim bu amaçla 1925 yılından itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın resim, heykel ve büstlerini yapmak üzere dünyanın meşhur sanatçıları ülkeye davet edildi. Söz konusu dönemde kendilerine en çok sipariş verilen heykeltıraşlar Avusturyalı Heinrich Krippel⁶⁵ ile İtalyan Pietro Canonica⁶⁶ oldu. Krippel, 1925'te Ulus Meydanı'na konulmak üzere kendisine sipariş edilen Zafer Anıtı ile ilk defa gündeme geldi. Sanatçı, aynı yıl yaptığı Sarayburnu Atatürk Heykeli'nin⁶⁷ ardından Konya Atatürk Heykeli (1926), Ankara Ulus Meydanı'ndaki Atlı Atatürk Heykeli (1927), Samsun Atlı Atatürk Heykeli (1931), Afyonkarahisar Zafer Anıtı (1935) ile Ankara Sümerbank binasının önündeki oturmuş Atatürk Heykeli'ni (1938) yaptı.⁶⁸

1925 yılında Krippel dışında temasa geçilen yabancı sanatçılardan bir diğeri ise Pietro Canonica idi. İtalyan sanatçıyla bağlantı kurulmasının sebebi, Maarif Vekâletinin Atatürk'ün at üzerinde, ayakta ve büst olarak üç heykelini yaptırmak istemesiydi. Aslında 1926 yazında Maarif Vekâleti, sözü edilen heykelleri yaptırmak isteğiyle Avrupa'nın tanınmış heykeltıraşlarına müracaat ederek onlardan yaptıkları numuneleri Ankara'ya göndermelerini istemiş, heykeltıraşlar da bitirdikleri numuneleri başkente göndermişlerdi.⁶⁹ Bunun üzerine Maarif Vekâleti, üç ay içinde tamamlanmasını istediği heykelleri yapacak sanatçıyı uzmanlardan oluşan bir komisyonun vereceği karara göre belirlemeyi tercih etti. Alınan karara göre, komisyon üyeleri gelen numuneleri inceleyip heykeltıraşı belirleyecek ve sonucu Vekâlete bildirecekti. Vekâlet, buradan hareketle dokuz kişiden oluşan *Güzel Sanatlar Komisyonu*'nu (Mimar Kemaleddin, İstanbul Üniversitesi Eski Rektörü İsmail Hakkı [Baltacıoğlu], heykeltıraş İhsan [Özsoy], ressam İbrahim Çallı, müzisyen Musa Süreyya [Dârüelhan Müdürü], müzisyen Cemal Reşit [Rey], İstanbul Müzeler Müdürü Halil Ethem [Eldem], tiyatrocu

⁶⁴Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s. 16-17.

⁶⁵Heinrich Krippel (1883-1945) için bkz.: Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli...*, s. 75-79.

⁶⁶Pietro Canonica (1869-1959) için bkz.: Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli...*, s. 79-81.

⁶⁷Detaylı bilgi için bkz.: Umut Dere, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eski Başkentte Yeni Rejimin İlk Sembolü: Sarayburnu Atatürk Heykeli", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 67, Güz 2020, s. 117-142.

⁶⁸Atatürk, bu heykellerin portresi için Krippel'i Çankaya'da birkaç hafta konuk ederek ona poz vermiştir. Adı geçen heykeller Viyana'da yapıp bronz döktürülmüş, parçalar halinde de Türkiye'ye getirilerek yerlerine monte edilmiştir (Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli...*, s. 77).

⁶⁹Bu sanatçılardan biri de Alman heykeltıraş Hermann Hahn idi. Kendisiyle 23 Mayıs 1926 tarihli bir mektupla temasa geçilmiş, Hahn da 7 Haziran'da verdiği cevapta Gazi Paşa'nın iki heykel ve bir büstünü yapmaktan memnuniyet duyacağını, ancak Ankara'ya gitmesinin mümkün olmadığını belirterek Paşa'nın bir Avrupa seyahatine çıkması ve bu esnada poz vermesi durumunda on gün içinde her türlü çalışmayı yapabileceğini bildirmiştir. Hahn ayrıca, at üzerinde heykel için 5 bin, ayakta heykel için 2 bin, büst için ise 500 altın lira talep etmiştir. (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 180-9-0-0/1-1-9).

Muhsin [Ertuğrul] ve ressam Namık İsmail) heykeltıraşı belirlemesi için Ağustos 1926'da toplantıya çağırdı.⁷⁰ Komisyon, 6 Eylül 1926 tarihli toplantısında heykellerin "*İtalya Dışişlerinin ısrarı üzerine yarışmaya katılan*"⁷¹ Roma Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Pietro Canonica tarafından yapılmasını kararlaştırdı. Bunun üzerine Pietro Canonica, sözü edilen heykelleri yapmak üzere 21 Ekim 1926'da İstanbul'a geldi. Oradan da Ankara'ya geçen heykeltıraş 10 Kasım 1926 günü Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edildi. Sanatçı, kaldığı birkaç günlük süre zarfında Gazi Paşa ile sık sık görüşerek yapacağı heykeller için gerekli ön hazırlıkları tamamladı ve onun bir büstünü yaptı.⁷² Sivil kıyafetle betimlenmiş bu büst Atatürk tarafından beğenildi. Hatta tescillenerek pişmiş toprak halinde çoğaltıldı ve 1928-30 yılları arasında Türk Tayyare Cemiyeti şubelerinden satışa çıkarıldı.⁷³

Heykellere dair hazırlıklar devam ederken dönemin Maarif Vekili Necati Bey ile İtalyan sanatçı arasında bir de sözleşme imzalandı. 13 maddelik bu sözleşmenin 1. maddesinin (c) fıkrasına göre Canonica, atlı ve ayakta Atatürk heykeli dışında bir de tabii büyüklüğünün bir buçuk katı büyüklüğünde yarım büst yapacaktı. Heykeltıraş, lüzum gördüğü takdirde heykellerin bazı kısımlarını genişletebilecekti. Sanatçı sözleşme sonrası Ankara'ya hareket edecek, yol masrafları ve ikamet masrafı kendisine ait olacak, Ankara'da hazırlayacağı modeller Maarif Vekâleti tarafından kabul edilirse yapım sürecine geçecek, heykelleri de en geç beş ay zarfında tamamlayacaktı. Birinci sınıf tunçtan (bronz) yapılacak heykellerden at üzerindeki 6.000 İngiliz lirası, ayaktaki 2.500 İngiliz lirası, büst de 500 İngiliz lirasına mal olacaktı. Heykeller mükemmel bir şekilde ambalajlanacak ve İstanbul'a nakledilecekti. Nakliye, teşhir veya ambalaj esnasında heykellerin kırılması ya da hasar görmesi durumunda ise heykeltıraş iki ay zarfında bozulmuş olanları yeniden dökmek mecburiyetinde kalacaktı. Canonica bu iş için imza esnasında 1.500 İngiliz lirası alacak, asıllarının kabulü sırasında da toplam tutarın %50'sini yani 3.000 İngiliz lirası daha alacaktı. Kalan 4.500 İngiliz lirası da heykellerin İstanbul'da teslimi sırasında makbuz verilirken Maarif Vekâleti tarafından kendisine ödenecekti. Ayrıca, heykeltıraş üç heykel için dokuz kaide resmi hazırlayacak ve heykellerle birlikte teslim edecekti. Bunlardan biri ucuz, diğeri orta fiyatlı, üçüncü de yüksek fiyatta olacaktı. Üç adet heykelin nakli için de heykeltıraşa ayrıca 1.000 İngiliz lirası verilecekti. Para heykellerin teslimi sırasında ödenecekti.⁷⁴

Sözleşmeyi imzalayan Canonica İtalya'ya döner dönmez heykellerin yapımına başladı. Çalışmalarının hangi aşamada olduğu hususunda Ankara'ya arada sırada küçük bilgiler vermekten de geri durmadı. İtalyan sanatçı sipariş edilen heykelleri 21 Mayıs 1927'de tamamladı. 5 Haziran 1927'de geldiği İstanbul'da basına verdiği demeçte, Cenova Vapuru'na yüklenen ve üç güne kadar İstanbul'a ulaşacak olan heykellerin mükemmel olduğunu söyledi. Toplam ağırlığı 3,5 tonu bulan heykeller hakkında ayrıntı veren sanatçı, sözleşme gereğince bir buçuk metre yüksekliğinde olması gereken atlı heykeli inisiyatif kullanarak 2 metre yüksekliğinde yaptığını, ayakta olanın da tabii büyüklüğünün bir buçuk katı mislinde olduğunu belirtti.⁷⁵

Canonica'nın söylediği gibi gerçekten de Mustafa Kemal Paşa'nın heykelleri 8 Haziran günü İstanbul'a ulaştı. Ambalajlı heykeller limandan Haydarpasa Garı'ndaki vagonlara nakledilerek Ankara'ya gönderildi. Nakil sürecinde de Ankara'da heykellerin dikileceği yerlerin ve kaidelerinin hazırlık işlemleri gerçekleştirildi. Atlı heykelin Etnografya Müzesinin bulunduğu tepeye, ayakta heykelin Yenışehir'deki Gazi Caddesine

⁷⁰Mevlüt Çelebi, *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2022, s. 487.

⁷¹Semavi Eyice, *Atatürk ve Pietro Canonica*, Eren Yayınları, İstanbul, 1986, s. 9.

⁷²Canonica aynı günlerde İsmet Paşa'nın da bir büstünü yapmıştır. İnönü Büstünün modeli Roma Canonica Müzesindedir (Mevlüt Çelebi, *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri...*, s. 489-490).

⁷³Nurullah Berk-Hüseyin Gezer, *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973, s. 52; Aylin Tekiner, *Atatürk Heykelleri -Kült, Estetik, Siyaset, İletişim* Yayınları, İstanbul, 2010, s. 99.

⁷⁴Mevlüt Çelebi, *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri...*, s. 491-493.

⁷⁵"Gazi Heykelleri-Sinyör Canonica Geldi", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1927, s. 1; "Sinyör Canonica Dün Akşam Geldi", *Milliyet*, 6 Haziran 1927, s. 1; Çelebi, *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri...*, s. 494-495.

dikilmesine, büstün de Meclis binasının bulunduğu yere yerleştirilmesine karar verildi. Canonica'nın merakla beklenen heykellerinin açılışı ise 4 Kasım 1927 günü törenle yapıldı. Meclis Başkanı Kâzım Paşa, Başvekil İsmet Paşa, diğer bakanlar, vekiller vs. katılımıyla önce atlı heykelin Etnografya Müzesi önündeki açılışı, ardından da Yenişehir'deki heykelin açılışı gerçekleştirildi.⁷⁶ Bu arada, Mustafa Kemal Paşa hiçbir anıtının açılışında bulunmadı; sadece yapılan çalışmalar ve açılışlar hakkında yetkililerden bilgi almakla yetindi.

Pietro Canonica'nın heykel ve büst çalışmaları bunlarla sınırlı kalmadı. 1927 Haziran'ında ünlü heykeltıraşla bu kez temasa geçen Türk Tayyare Cemiyeti oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın çeşitli ebatlarda büstlerini yaptırıp çoğaltmak isteyen Cemiyet, 1926 yazında verilen siparişleri teslim etmek için Türkiye'ye gelen sanatçıyla Maarif Vekâleti kanalıyla temasa geçti. Yapılan görüşme sonucunda, Maarif Vekili adına Müsteşar Nâfi Atuf [Kansu] ile Roma Akademisi Başkanı Heykeltıraş Pietro Canonica arasında Ankara'da 15 Haziran 1927 tarihinde 11 maddelik bir sözleşme imzalandı. Bu sözleşmeye göre Canonica, numuneleri Gazi Paşa'nın nezdinde olacak aşağıdaki sayı ve vasıftaki büstleri yapmakla mükellefi:

1. Alçıdan daha sağlam bir maddeden imal edilecek küçük boyda 10.000 adet büst. (Bunlar için her biri 25 lireden olmak üzere toplam 250.000 lireden).
2. Alçıdan daha sağlam bir maddeden ve tabii büyüklükte 100 adet büst. (Her biri 600 lireden olmak üzere toplam 60.000 lireden).
3. Tabii büyüklüğünde fakat tamamen tunçtan mamul 50 adet büst. (Her biri 3000 lireden olmak üzere 150.000 lireden, hepsinin toplamı ise 460.000 lireden).

Yukarıda belirtilen sayı ve nitelikteki büstler azami beş ay içerisinde (Kasım ayında) İstanbul'a getirilerek Tayyare Cemiyeti yetkililerine teslim edilecek, büstlerin ambalajlanarak Trieste'den İstanbul'a nakliyesi Canonica'ya ait olacak, ibraz edilecek nakliye masrafı Türk Tayyare Cemiyeti tarafından sanatçıya ödenecekti. Gelen numuneler kurulan komisyon tarafından incelenecek, istenen evsaf ve numunesine uygun olmayanlar ya da yolda hasar görenler sanatçı tarafından iki ay içinde yeniden yapılacak, bunlar da uygun bulunmaz ise büstler reddedilecek ve mukavele feshedilecekti. Taraflar arasında bir sorun çıkması durumunda da ihtilaf Ankara mahkemelerinde halledilecekti. Bu arada, büstler için Canonica'ya toplam paranın %30'u (138.000 lireden) sözleşme imzalandığında, %60'ı (276.000 lireden) nakliye için gemiye yüklendiğinde, %10'u da (46.000 lireden) eserlerin sorunsuz bir şekilde tesliminden sonra ödenecekti.⁷⁷

Eserlerin yapım aşaması sonraki aylarda hem Türk Tayyare Cemiyeti hem de Vekâlet tarafından yakından takip edildi. Hatta Vekâlet, Trieste'den İstanbul'a kasım ayında gelecek büstlerin numunesine ve sözleşme şartlarına uygun olup olmadığının tespit edilebilmesi için Sanayi-i Nefise Mektebi Encümeni tarafından bir heyet teşkilini, heyetin büstleri uygun bulması halinde eserlerin Türk Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesine teslimini ve hazırlanacak rapordan bir nüshanın da kendilerine gönderilmesini istedi (16 Ağustos 1927).⁷⁸

Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Canonica'ya yaptırılan büstler, sözleşmede de belirtildiği gibi kasım ayı başında İstanbul'a ulaştı. Nitekim Maarif Vekâletinden Sanayi-i Nefise Encümenliğine 1 Kasım 1927'de gönderilen bir belgede, eserlerin gümrüğe geldiğinden; fakat konşimentoları⁷⁹ olmadığı için hiçbir muamelenin yapılamadığından bahsedilmiştir. Aynı belgede ayrıca, Vekâlet tarafından bu işlerle ilgilenmesi için memur edilen Heykeltıraş İhsan Bey'in bir an evvel Canonica'nın bu işe memur ettiği vekille iletişime geçmesi ve onlardan konşimentoların kendilerine ulaştırılmasını sağlaması talep edilmiştir.⁸⁰

⁷⁶ Mevlüt Çelebi, *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri...*, s. 495, 497-498.

⁷⁷ BCA, 180-09-0-0/15-82-03.

⁷⁸ BCA, 180-09-0-0/15-82-03.

⁷⁹ Konşimento: Gemiye yüklenen bir malın teslim alındığını gösteren belge.

⁸⁰ BCA, 180-09-0-0/1-1-1.

Maarif Vekâletinin yaptığı uyarı üzerine ilgili belgelerin İstanbul'a ulaşmasıyla, büstler yetkili memurlar tarafından teslim alınarak İstanbul'da Yeni Postane arkasındaki bir depoya yerleştirildi. Kasım ayı sonunda da Sanayi-i Nefise Müdürlüğünden, gümrükten çıkarılan büstleri muayene edecek görevlilerin Sirkeci'deki Küçük Kınacıyan Hanı'nda bulunan Türk Tayyare Cemiyeti şubesine giderek hemen müracaat etmeleri ve aralarında kırık olanlar var ise bunları merkeze bildirmeleri istendi (29 Kasım 1927).⁸¹

Türk Tayyare Cemiyetinin bu büstleri yaptırma nedeni, gerektiğinde hem ödül/hediye olarak vermek hem de ülke genelindeki şubelerinde satışını yaparak Cemiyet menfaatine yarar sağlamaktı. Nitekim Maarif Vekâleti kanalıyla Canonica'ya üç çeşit olarak yaptırılıp çoğaltılan büstlerden bir tanesi de yukarıda hikâyesi anlatılan futbol müsabakasının şampiyonluk ödülü/kupası oldu. Bazıları yine bu tarz durumlarda verilmek üzere ayrılırken bazıları da Cemiyet şubelerine dağıtıldı. Tayyare Cemiyeti 24 Nisan 1928 tarihinde büstlerin satış fiyatlarını da belirledi. Buna göre, bronzdan imal edilen ve tabii büyüklükte olan büstlerin fiyatı 700 lira, bronz ile bazı maddelerin karışımından imal edilen tabi büyüklüğündeki büstler 250 lira, alçıdan daha sağlam bir maddeden yapılan küçük büstler de (kütüphane, yazıhane vs. yerlere koymak için) 10 liradan satılacaktı.⁸² Yalnız bu fiyatlar, İstanbul'daki depodan ve vapur uğramayan iskelesi ile istasyonu bulunmayan diğer yerlerde de Tayyare Cemiyeti şubelerinden teslim alınmak kaydıyla geçerli olacaktı. Büstlerin karadan nakli zor olduğundan iskele ve istasyonu olmayan şehirlerdeki şubelere gönderilemeyecekti. Bu gibi yerler, ancak en yakın iskele veya istasyon merkezindeki Tayyare Cemiyeti şubelerinden büstleri teslim almak şartıyla sipariş verebileceklerdi.⁸³ Gerçekten de sonraki günlerde büstler Cemiyet yararına kendi şubelerinde satışa çıkarılmış, basında da sık sık büstlerin satış ilanlarına yer verilmişti.⁸⁴

4. Atatürk Büstlerinin Ödül Olarak Verildiği Bazı Etkinlikler

4.1. İkinci Gazi Büstü Maçı (Mart-Nisan 1930)

Türk Tayyare Cemiyeti ilk *Gazi Büstü* müsabakasını Amsterdam Olimpiyatları'nın sonuçlarından kaynaklı oluşan umumi hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak ve sporcu gençlere şevk ve cesaret vermek amacıyla 1928 yılında düzenlemiş ve neticesinde kupayı Galatasaray takımı kazanmıştı. Cemiyet, *Gazi Büstü* maçlarından ikincisini ise bundan tam iki sene sonra yani 1930 yılının mart ve nisan aylarında Ankara'da bir turnuva şeklinde düzenledi.⁸⁵ Bu defaki hedefi, İstanbul'da nisan ayı ortalarında İzmir takımına karşı sahaya çıkacak kuvvetli ve idmanlı bir Ankara karması teşkil edebilmektir. Turnuvaya Çankaya, Altın Ordu, Gençlerbirliği ve İmalat-ı Harbiye kulüplerinin birinci ve ikinci takımları katıldı. Birinci takımların maçları Ankara İstiklal Stadı'nda 28 Mart 1930 Cuma günü Sedat Bey'in hakemliğinde 14.00-15.30 ve 16.00-17.00 saatleri arasında oynandı. Yapılan müsabakalar sonucunda Çankaya Altın Ordu'yu 3-0, Gençlerbirliği de İmalat-ı Harbiye'yi 2-1 mağlup etti. *Havacılık ve Spor* dergisine göre; özellikle Gençlerbirliği-İmalat-ı Harbiye maçı yağmur ve kuvvetli rüzgâr altında oynanmasına rağmen çok güzel geçmiş, her iki takım da kusursuz bir oyun çıkarmıştı.⁸⁶ Lakin lisanssız oyuncu oynattığı belirlenen Gençlerbirliği takımı hükmen mağlup sayılınca bu grubun galibi İmalat-ı Harbiye olmuştu.

⁸¹BCA, 180-09-0-0/1-1-1.

⁸²BCA, 51-0-0-0/2-6-30.

⁸³BCA, 180-9-0-0/113-548-66.

⁸⁴Büstlerin satış ilanı için bkz.: *Türk Hava Mecmuası*, 31 Teşrinievvel 1928, S. 59, s. 890.

⁸⁵Maç ilanı için bkz.: *Hakimiyeti Milliye*, 28 Mart 1930, s. 3.

⁸⁶"Havacılık ve Spor, Turnuva maçlarında galip gelecek birinci ve ikinci takımlara Gazi Hazretlerinin birer Büstünü hediye ediyor", *Havacılık ve Spor*, 31 Mart 1930, S. 20, s. 342 ve 347.

Havacılık ve Spor dergisinin, galibine Gazi Paşa'nın birer büstünün hediye edileceğini duyurduğu turnuvanın finali 11 Nisan 1930 Cuma günü Çankaya ile İmalat-ı Harbiye takımları arasında oynandı. Maç, *İmalat-ı Harbiye*'nin 4-2'lik galibiyetiyle sona erdi. Gazi Büstü de yapılan kupa töreni sonrası İmalat-ı Harbiye takım kaptanına takdim edildi. Bu arada, kulüplerin ikinci takımları arasında yapılan maçlar sonucunda da Muhafız Gücü ile İmalat-ı Harbiye finale kalmış, bu grupta Gazi Büstü'nü kazanan ise İmalat-ı Harbiye'yi 3-2 yenmeyi başaran Muhafız Gücü olmuştu.⁸⁷

4.2. Zeki Rıza'nın Jübile Maçı (1 Haziran 1934)

Atatürk büstleriyle ilgili dikkat çekici etkinliklerden biri de 1934 Haziran'ında Fenerbahçe Stadyumu'nda yaşandı. Şöyle ki Fenerbahçe Spor Kulübü, kuruluşunun 26. yıl dönümü münasebetiyle 1 Haziran 1934 Cuma günü Kadıköy'de büyük bir spor organizasyonuna imza attı. 10 binden fazla kişinin hazır bulunduğu statta önce atletizm yarışları yapıldı. Öğleden sonra 14.30'da başlayan yarışlara Türk, Avusturyalı ve Yunanlı pek çok atlet katıldı. Statta 100, 200, 400, 1000, 1500, 3000 metre koşularının yanı sıra gülle, disk ve cirit atma ile uzun ve yüksek atlama yarışları gerçekleştirildi.

Atletizm müsabakalarını, Fenerbahçeli futbolcu, denizci, tenisçi, atlet ve voleybolcular ile yöneticilerin halkın alkışları arasında yaptığı geçit resmi, bando eşliğinde okunan İstiklal Marşı, devamında da Fenerbahçe ile Viyana'dan gelen F. C. Wien takımı arasında oynanan futbol maçı takip etti. Hakem Kemal Halim yönetimindeki maç 4-2 Avusturya takımının galibiyetiyle son buldu.⁸⁸ Bedii, Yaşar, Fazıl, Cevat, Ali Rıza, Esat, Niyazi, Namık, Muzaffer (Zeki Rıza'nın yerine), Fikret ve Şaban'dan müteşekkil Fenerbahçe'nin gollerini Namık ve Zeki Rıza attı ki bu gol Zeki Rıza'nın spor kariyerinde attığı son gol oldu.

Maç bittikten sonra, kapalı tribünlerin önünde özel bir kaide üzerine yerleştirilen Gazi Büstü'nün açılış merasimine geçildi. Üstü sarı-lacivert bir örtüyle kaplı olan büst, Kadıköy Kaymakamı'nın yaptığı kısa bir konuşma sonrası açıldı. Onuncu Yıl Marşı eşliğinde devam eden tören esnasında federasyonlar namına büste çelenkler koyuldu. Tören, yapılan konuşmalarla devam etti. İlk önce Fenerbahçe Spor Kulübü adına İkinci Başkan Hayri Celal Bey [Atamer] söz aldı. Konuşmasında, Fenerbahçe'nin nasıl çalıştığını, stadın nasıl vücuda getirildiğini ve Gazi Paşa'nın büstünün stada dikilmesine verdiği müsaadeden ötürü Fenerbahçelilerin duyduğu minnet, şeref ve heyecanı anlattı. Ateş-Güneş Kulübü Başkanı Cevat Abbas ile Fenerbahçe İdare Heyetinden Sait Selahattin Bey'in de söz aldığı merasim, bu maçla jübilesini yapan takım kaptanı Zeki Rıza Bey'e kulüp ve Millî Takım namına hediyelerin ve çiçeklerin takdim edilmesiyle son buldu.⁸⁹

Dönem basınının "spor bayramı" olarak nitelendirdiği Kadıköy'deki bu etkinliğin en önemli özelliği şüphesiz futbola 23 senesini veren kaptan Zeki Rıza'nın [Sporel] Avusturyalıları karşı oynadığı maçla aktif spor hayatını sonlandırmasının yanı sıra kulübün 26. yıl dönümü şerefine Atatürk'e ait bir büstün Fenerbahçe Stadyumu'na yerleştirilmesi idi. Bu arada, açılış merasimi sonrası kulüp yönetimi duyduğu minnetten ötürü Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekmiş, Paşa da Hayri Celal Bey'e hitaben gönderdiği cevabi telgrafta "*Fenerbahçelilerin gösterdikleri temiz duygulara*" teşekkürlerini iletmişti.⁹⁰ Türk Tayyare Cemiyetinin 1927 yılında sipariş vererek yaptırdığı büstlerle arasındaki benzerlik göz önüne alındığında, bu büstün de Canonica'nın yaptığı eserlerden biri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bir eşi Galatasaray müzesinde olan söz konusu büst, bugün Fenerbahçeliler tarafından kulübün müzesinde gururla muhafaza edilmektedir.

⁸⁷"Turnuva Maçlarımız", *Havacılık ve Spor*, 15 Nisan 1930, S. 21, s. 360-361. Gazi Büstü'nü kazanan İmalat-ı Harbiye ile Muhafız Gücü takımlarının fotoğrafı için bkz.: *Hakimiyeti Milliye*, 13 Nisan 1930, s. 8.

⁸⁸3 Haziran günü oynanan rövanş maçında ise takımlar 4-4 berabere kalırken 1 Haziran'da tamamlanamayan atletizm yarışmaları da başarıyla bitirilmiştir. Bkz.: "Dünkü futbol maçı çok heyecanlı oldu", *Akşam*, 4 Haziran 1934, s. 4; "Dünkü futbol maçı", *Haber*, 4 Haziran 1934, s. 5.

⁸⁹"Fenerbahçe stadında dünkü spor bayramı", *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1934, s. 1 ve 5; "Türkiye'de görmediğimiz bir spor günü yaşadık", *Akşam*, 2 Haziran 1934, s. 4; "Dünkü spor bayramı", *Haber*, 2 Haziran 1934, s. 5; "Muhteşem Bir Spor Günü", *Son Posta*, 2 Haziran 1934, s. 7 ve 9.

⁹⁰"Gazi Hz.nin iltifatları", *Akşam*, 5 Haziran 1934, s. 2.

4.3. Halkevleri Voleybol Müsabakaları (1941)

Atatürk'e ait büstlerin spor müsabakalarında kupa niyetine verildiğine dair tespit edebildiğimiz bir başka örnek de 1941 yılına aittir. CHP Genel Sekreterliği, "1941 Senesi Halkevleri Spor Müsabakaları Talimatnamesi"nin 4. maddesinin (c) fıkrasına istinaden, 1941 yılında halkevleri bünyesinde tertip edilecek voleybol müsabakalarında kazananlara birer Atatürk Büstü verilmesini kararlaştırmış,⁹¹ 17 Şubat 1941 tarihli bir yazıyla da Türk Hava Kurumundan (THK) ellerinde mevcut olan bu büstlerden 20 adedinin Genel Sekreterliğe gönderilmesini talep etmiştir. Yazıda ayrıca THK Başkanı Şükrü Koçak'ın, listesi gönderilecek halkevlerine bu büstlerin ulaştırılmasına müsaade etmesi ve ambalaj dâhil tüm masrafların Partiye iletilmesi istenmiştir.

Partiden gelen bu talep üzerine belirtilen sayıdaki büst THK tarafından hazırlandı. Kurum Başkanı Erzurum Milletvekili Şükrü Koçak, 21 Şubat tarihinde Parti Genel Sekreteri Dr. A. Fikri Tuzer'e gönderdiği cevapta, ambalajlanan 20 adet büstün ilgili Parti teşkilatlarına gönderilmesi için İstanbul şubesine gerekli talimatları verdiğini bildirdi. A. Fikri Tuzer de 28 Şubat'ta Halkevi Başkanlığına gönderdiği başka bir yazıyla hem THK şubelerinden makbuz karşılığında alınacak büstlerin tüm masraflarının Parti tarafından ödeneceğini hatırlattı hem de Atatürk büstü gönderilecek halkevlerinin bir listesini verdi. Bunlardan Balıkesir, Bandırma, Edremit, Ayvalık, İzmir, Bergama, Manisa, Akhisar, Denizli, Eskişehir, Edirne, Uzunköprü, Tekirdağ, Kırklareli, Babaeski ve Lüleburgaz'a birer, İstanbul'a da dörder adet gönderilecekti. Sonraki günlerde, adı geçen halkevleri kendilerine ulaştırılan büstleri teslim aldıklarını Ankara'ya bildirmişlerdir. 24 Nisan 1941'de ise 20 adet büst için her biri 242 kuruştan olmak üzere toplam 48 lira 40 kuruşluk ödemenin CHP Genel Sekreterliği tarafından THK başkanlığına yapılacağı açıklanmıştır.⁹²

Sonuç

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ülkemizde Atatürk adına pek çok sportif faaliyet düzenlenmiştir. 1927'den itibaren gelenekselleşen Gazi Koşusu ile birincisi 1936'da yapılan Atatürk Koşusu, bunların başında gelmektedir. Türk atletizminin ve at yarışlarının en kadim bu iki organizasyonu haricinde, 1928 yılının Ağustos ayında tertip edilen *Gazi Büstü Maçı* da Atatürk adına düzenlenen ilk futbol müsabakası olması hasebiyle büyük önem taşımaktadır. Maç, 1928'de Amsterdam'da yapılan olimpiyatlarda başta futbol olmak üzere alınan ağır mağlubiyetlerden ötürü Türk sporunu özellikle de futbolunu teşvik maksadıyla organize edilmişti. Söz konusu maçın başlıca özelliği, Türk Tayyare Cemiyeti tarafından düzenlenmiş olmasıydı. Kurulduğu 1925 yılından itibaren havacılık ile sporu buluşturmaya başaran Cemiyet, sayısız yarışma ve turnuvaya da ev sahipliği yaptı. Kurum, bu tarz etkinlikler vasıtasıyla hem çalışmalarını topluma duyurmayı hem de halkın ilgi ve dikkatini havacılığa ve spora çekmeyi başardı.

Maçın Atatürk'ün izniyle tertiplenmiş olması bir ilk değildi. Bundan önce, 1927'de düzenlenen at yarışları onun adıyla ve izniyle yapılmaya başlanmıştı. 1928 yılında ise bu kez bir futbol maçı onun adıyla gündeme taşındı. Hâlihazırda alfabe çalışmaları için İstanbul'da bulunan Atatürk'ün, o günlerde Türk sporunda yaşanan olumsuz gelişmelerden, başta futbol olmak üzere spor dünyasına bir canlılık kazandırma çabalarından ve Cemiyet yararına böyle bir maç tertip edilmesinden haberdar olmaması mümkün değildi. Üstelik kendi adına düzenlenecek bir etkinliğin, onun onayı olmadan ortaya atılamayacağı da herkesin malumuydu. Elbette tüm bu gelişmelerde, Atatürk'ün spora ve sporcuya verdiği değer ile gösterdiği duyarlılığın yanı sıra kendisiyle olan yakınlığını herkesin bildiği Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuat Bey'in de önemli bir rolü bulunuyordu.

⁹¹Halkevleri tarafından tertip edilecek spor müsabakaları hakkındaki 7.1.1941 tarihli 1983 nolu tamim için bkz.: *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı (1 İkticikânun 1941'den 30 Haziran 1941 Tarihine Kadar)*, C. 18, Ankara, 1941, s. 158.

⁹²BCA, 490-01-0-0/1099-18-1.

Bu kupanın bir diğer önemli özelliği, Fenerbahçe ve Galatasaray takımlarının karşılaştığı tek maçlık bir organizasyondan ibaret olmasıydı. 31 Ağustos'ta oynanan maç, iki takım arasındaki ezeli rekabetten ötürü spor kamuoyundan büyük ilgi gördü. Her iki takım, tarihlerinde ilk kez karşı karşıya gelmiyordu; fakat bu kez ödülün büyüklüğü takımları ve camialarını heyecanlandırmaya yetmişti. Cemiyet menfaatine düzenlenen büst maçı, o tarihte sadece stadın dolmasına ve iyi bir hasılat elde edilmesine vesile olmadı; aynı zamanda spor dünyasına da ayrı bir renk ve canlılık getirdi. Sonraki yıllarda “Gazi Büstü” adıyla değişik şehirlerde de büst maçları düzenlendi. Kimi ilkinde olduğu gibi tek maçlık kimi de turnuva şeklinde organize edildi. Ayrıca Atatürk büstlerinin spor müsabakalarında kupa niyetine ödül olarak verilmesi de 1930’lu yıllarda hatta 40’ların başında bile sık rastlanan bir uygulama hâline geldi. Değişik ebatlarda kupa niyetine dağıtılan Gazi büstlerinin, takımları ve sporcuları teşvik etme ve manevi yönü yüksek bir ödülü kulüplerinin müzesine götürme noktasında önemli bir motivasyon sağladığına şüphe yoktur. Bu arada, anıt ve büstlerinin açılışına katılmayı tercih etmeyen Atatürk, kendi adına organize edilen bu maça da gitmemiş, sadece yapılan çalışmalar hakkında yetkililerden bilgi almakla yetinmiştir.

Atatürk’ün sağlığında, adına düzenlenen ilk futbol maçının asıl dikkat çeken özelliği hiç şüphesiz ödülün manevi büyüklüğü idi. Çünkü galibine, ünlü İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica’nın yaptığı bir Atatürk Büstü ilk kez kupa niyetine ödül olarak verilecekti. Bu durum, senelerce İstanbul Şampiyonluğu yahut hususi kupaları kazanmak için defalarca karşı karşıya gelen iki takım arasında ciddi bir gerilim ve heyecan yaratmıştı. Söz konusu büst, Türk Tayyare Cemiyeti tarafından 1927 yılında hem gerektiğinde ödül/hediye olarak vermek hem de ülke genelindeki şubelerinde satışını yaparak Cemiyet menfaatine yarar sağlamak maksadıyla Canonica’ya yaptırılan büstlerden biriydi. Canonica’nın yaptığı tunçtan büstü, maç sonunda Fenerbahçe’yi yenmeyi başaran Galatasaray takımı almaya hak kazanmış ve gururla müzesine götürmüştür. Atatürk’ün alfabe seferberliğini başlattığı ve yoğun bir çalışma temposu içinde olduğu 1928 yazında kendi adına bir spor müsabakası düzenlenmesini ve büstlerinin mükâfat olarak verilmesini kabul etmesi, spora ve sanata verdiği önemi gösteren dikkat çekici bir örnektir.

Hakem Değerlendirmesi**Çıkar Çatışması****Finansal Destek**

Dış bağımsız.

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review**Conflict of Interest****Grant Support**

Externally peer-reviewed.

The author has no conflict of interest to declare.

The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri**Author Details****Seda Bayındır Uluskan (Doç. Dr.)**¹ Millî Savunma Üniversitesi, Hava Harp Okulu Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü, İstanbul, Türkiye

0000-0003-3809-5802

sedauluskan@gmail.com

Kaynakça | References

Arşiv Kaynakları⁹³

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Sürelî Yayınlar⁹⁴

Akşam

Cumhuriyet

Haber

Hakimiyeti Milliye

Havacılık ve Spor

İkdam

Milliyet

Son Posta

Türk Hava Mecmuası

Araştırma Eserler

Banoğlu, Niyazi Ahmet: "Taksim Cumhuriyet Abidesi'nin Tarihçesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IX, S. 25, Kasım 1992, s. 109-125.

Bayındır Uluskan, Seda: "Türkiye'nin İlk Futbol Şampiyonası ve Şampiyonu Harbiye Mektebi (1924)", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Spor Kongresi 24-27 Nisan 2024, Bildiriler Kitabı*, Ed.: Nejla Günay, TTK, Ankara, 2025, s. 559-594.

Berk, Nurullah-Gezer, Hüseyin: *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı (1 İkincikânun 1941'den 30 Haziran 1941 Tarihine Kadar), C. 18, Ankara, 1941.

Çelebi, Mevlüt: *Türkiye-İtalya Sosyal ve Kültürel İlişkileri (1923-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2022.

Dağlaroğlu, Rüştü: *Fenerbahçe Spor Kulübü Tarihi 1907-1957*, Türksesi Matbaası, İstanbul, 1957.

Dere, Umut: "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eski Başkentte Yeni Rejimin İlk Sembolü: Sarayburnu Atatürk Heykeli", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 67, Güz 2020, s. 117-142.

Eyice, Semavi: *Atatürk ve Pietro Canonica*, Eren Yayınları, İstanbul, 1986.

Galatasaray Tarihi-Avrupa Zaferleriyle Unutulmaz Yıldızlarıyla, haz.: Bülent Tuncay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Gezer, Hüseyin: *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984.

Kara, Nilgün Nurhan: "1928 Amsterdam Olimpiyat Oyunları ve Türkiye", *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Türkiye Yüzyılına Türk Spor Kongresi 24-27 Nisan 2024, Bildiriler Kitabı*, ed. Nejla Günay, TTK, Ankara, 2025, s. 135-173.

Kurt, Emin: "Futbol ve Havacılığı Birleştiren Girişim: Tayyare Kupası", *History Studies*, Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 43-62.

Mülayim, Selçuk: *Yüzyılın (1900-1999) Kültür ve Sanat Kronolojisi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

Ökte, Ertuğrul Zekai: *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri (1922-1938)*, C.I (1922-1931), Tarih Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2000.

Özmaden, Harun: *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlarındaki Değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1999.

Şimşir, Bilal: *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

Tekiner, Aylin: *Atatürk Heykelleri-Kült, Estetik, Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Türk Tayyare Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara, 1341.

Yüce, Mehmet: *İdmançı Ruhlar-Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri: 1923-1952*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Yüce, Mehmet: "Millî Takımın Hocaları", *TamSaha*, S. 133, Aralık 2015, s. 102-112.

Elektronik Kaynaklar

Aktaş Yasa: Azize, "Gazi Koşusu", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/476/Gazi-Ko%C5%9Fusu>. (Çevrimiçi), Erişim tarihi: 22 Haziran 2025.

⁹³Kullanılan arşiv belgelerinin ayrıntılı künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

⁹⁴Kullanılan süreli yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda verilmiştir.

Çalik Orhun, Fatma: "Atatürk Koşusu", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/803/Atat%C3%BCrk-Ko%C5%9Fusu>. (Çevrimiçi), Erişim tarihi: 22 Haziran 2025.

Yüksel, Erol: "Ali Naci Karacan", *Atatürk Ansiklopedisi*, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/177/Ali-Naci-Karacan-\(1896-1955\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/177/Ali-Naci-Karacan-(1896-1955)). (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 22 Haziran 2025.

Yümlü, Murat: "Abidin Daver", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abidin-daver-1886-1954/>. (Çevrimiçi), Erişim Tarihi: 22 Haziran 2025.

Ek | Appendix

EK 1

Galatasaray-Fenerbahçe Müsabakasının Gazete İlanı

Cumhuriyet, 10 Ağustos 1928, s.1

EK 2

Galatasaray'ın Galibiyetinin Basına Yansıması

Cumhuriyet, 1 Eylül 1928, s.1

EK 3

Galatasaray Futbol Takımının Fenerbahçe Maçında Aldığı Galibiyet Üzerine 31 Ağustos 1928 Tarihinde Takdim Edilen Atatürk Büstü

Galatasaray Müzesi, <https://www.galatasaray.org/haber/kulup-haberleri>,
Erişim Tarihi: 22.10.2025

EK 4

Fenerbahçe Spor Kulübünün Kuruluşunun 26. Yıldönümü Münasebetiyle Fenerbahçe Stadi'nda 1 Haziran 1934 Tarihinde Açılışı Yapılan Atatürk Büstü

Fenerbahçe Müzesi, Fotoğraf Çekim Tarihi: 21.10.2025